

Meclisi Âyan

Zabıt Ceridesi

İÇTİMA-I FEVKALADE

Üçüncü İnıkad

12 Mayıs 1330 (1914) Pazartesi

M Ü N D E R E C A T

	Sayfa		Sayfa
I. — ZAPTI SABIK HULASASI	16	3. — Kanun-u Esasının bazı mevaddı- nın tâdiline dair kanun lâyihasının müstace- liyetle müzakeresi hakkındaki Sadaret tezki- resi.	17:18
II. — ÂZA-YI KİRÂM MUAMELATI	16		
İzinler	16	Takrirler	18
1. — Sadr-ı Sabık Ferit Paşanın, hastalı- ğına binaen, üç aylık izin talebi.	16	1. — Legofet Efendinin, Meclis-i Âyâ- nı temsilen intihab edilmiş bulunduğu Tahsi- sat-ı Zâtiyye Müdüriyeti Encümenine daha cehîl bir zatın intihabına dair takrihi.	18
2. — Ahmet Rıza Beyin, rahatsızlığına mebni, iki aylık izin talebi.	17	IV. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	18
III. — EVRAK-I VARİDE	17	1. — Kanun-u Esasının bazı maddelerinin tâdiline dair kanun lâyihası hakkında Ka- nun-u Esasi Encümeni mazbatası.	18:33
Tezkireler	17	2. — Âriza-i Cevabiyye Encümeni maz- batası.	33:39
1. — Âyan âzâlıklarına Süleyman El - Ba- runi ve Mehmet Bihim Efendilerin tayin kı- lındıklarına dair Sadaret tezkiresi.	17		
2. — Meclis-i Mebusanın Divan-ı Riya- set hakkındaki Meclis-i Mebusan Riyaseti tezkiresi,	17		

BİRİNCİ CELSE

Kuşat Saati : —

REİS : Rifat Beyefendi

KÂTIPLER : Nuri B y, Abdülhak Hâmit Bey

REİS — Meclis açıldı.

Zabıtname h l sasını okutuyorum.

I. — ZAPT-I S BİK H L SASI

İKİNCİ İNİKAD

3 Mayıs 1330 Cumartesi

Rifat Beyefendi Hazretlerinin Riyasetinde inikad ederek Zapt-ı Sâbık H l sası kıraat ve kabul olundu.

REİS — Rifat Beyefendi Hazretleri Ây n Âz sından vefat edenler hakkında beyanatta bulunarak teess rlerini ifade etti.

Ây n Âzasından Mehmet G  p Bey n, sıhhi mazeretine binaen, izin talebi kabul olundu.

Divan-ı Riyaset intihabatına geçilerek:

Divan K tipliğine Nuri ve Abdülhak Hamit Beyler,

İdare memurluklarına Halim Bey, Aram Efendi ve Abdurrahman Efendi intihab olundular.

Enc menler intihabı icra k linarak:

Ariza-ı Cevabiyye Encümenine Abdülhak Hamit, Halim Beylerle İzzet, Topçu Ferik Rıza ve Reşit Akif Paşalar seçildiler.

İstida Encümeni  z lıklarına Mehmet Şükrü Paşa, Azaryan Efendi, Rıza Bey, Mavroyini;

L yiha Encümenine Salih Paşa, Besarya, Bohor Abd l Hamit Zehravi ve Faik Beyler;

Kanun-u Esas  Encümeni  z lıklarına da Salih Paşa, Birinci Ferik Ali Rıza Paşa, Mavrokordato Efendi, Halim Bey, Musa Kâzım ve Abdurrahman Beylerle İzzet Paşa Bohor ve D  ber Zare Efendiler intihab olundular.

Müzakere edilecek başka madde ikalmadığından inikada nihayet verildi.

Reis

Rifat

K tip

Nuri

K tip

Abdülhak Hâmit

REİS — Mütalaa var mı?... (S k t) Kabul edildi.

II. —  ZA-YI K R M MUAMEL T 

İzinler

1. — Sadr-ı Sabık Ferit Paşanın, hastalığına binaen,    aylık izin talebi.

REİS — Ây ndan Sadr-ı Esb k Ferit Paşanın    ay mezuhiyyet talebine dair olan istidasını okutuyorum.

Meclis-i Ây n-ı Osman  Riyaset-i Celilesine

Meclis-i Ây nın zaman-ı kuşadında hazır olmak ve vazifem başında bulunmak üzere m teheyyi-i hareket iken, eyyam-ı ahirede vaaz-ı vücudum m ni olmuş ve etiba-yı mutahassisa Almanya'daki hamamlara amiret l z m n  göstermiş olduğından,    ay müddetle m baadetime müsaade ve mezuhiyyet

yet ita buyurulması m zterhamdır. Her h lde emr-u ferman hazret-i veliy l emrindir.

29 Camaziyel Evveli 1332

Ây ndan Sadr-ı Esb k

Ferit

REİS — Tensip buyuruluyor mu?

MAVRO KORDATO EFEND  — İçtima iki aydır.    ay mezuhiyyet istemekte m na yoktur.

MUSA KÂZIM EFEND  — Mezuhiyyet verilsin efendim, kabul ediyoruz.

REİS — Ge ende de vâki oldu idi, zannederim muhalefet buyurulmuyor değıl mi? («Evet» sesleri) O kadar mezuhiyyet verildi.

2. — Ahmet Rıza Beyin, rahatsızlığına mebnî, iki aylık izin talebi.

REİS — Âyandan Ahmet Rıza Beyin iki ay taleb-i mezuniyyeti ve tabip raporunu havi istid'asını okutuyorum.

Meclis-i Âyan Riyaset-i Celilesine
Efendim Hazretleri; etibbanın melfuf raporlarından dahi anlaşılacağı veçhiyle bir müddet daha din-

lenmeye mecburum. Meclise galemeyeceğim efendim.

4 Mayıs 1330

Ahmet Rıza

15. Bulvar Viktor

Paris

REİS — Kabul buyuruluyor mu? Bu da müddet-i ictimaiyyeye münhasır mezuniyyettir. («Kabul» sesleri)

III. — EVRAK-I VARIDE

Tezkireler

1. — Âyan âzâlıklarına Süleyman El - Baruni ve Mehmet Bihim Efendilerin tayin kıldıklarına dair Sadaret tezkiresi.

REİS — Süleyman Elbaruni Efendinin tayini hakkındaki tezkere-i sâmiyyeyi okuyunuz.

Hey'et-i Âyan Riyaset-i Celilesi Cânib-i Ââsine
Ma'ruz-u çâkerleridir iki.

Süleyman El-baruni Efendi ile Beyrut mütehayyızânından Mehmet Bihim Efendinin Meclis-i Âyan âzâlığına tayinleri husûsuna İrade-i Seniyye-i Cenalı Padişahî şeref müteallik buyurularak, suret-i musaddakası leffen savb-ı âlî âsafânelerine isra ve Maliye ve Dahiliye Nezâret-i celilelerine tebligat icra kılınmakla ol bâpta emir ve irade hazret-i menlehül emrindir.

26 Safer 1332 ve

11 Kanun-usani 1329

Sadrâzam

Mehmet Saif

İRÂDE-İ SENİYYE SURETİDİR:

Süleyman El - Baruni Efendi ile Beyrut mütehayyızânından Mehmet Bihim Efendi Meclis-i Âyan âzâlığına tayin olunmuştur.

Bu İrade-i Seniyyenin icrasına Sadaret me'mûr dur.

26 Safer 1332 ve

11 Kanun-usani 1329

Mehmet Reşat

Sadrâzam

Mehmet Saif

REİS — Süleyman Bey, tahlifiniz icrâ edilmek üzere kürsiye teşrif buyurunuz.

(Süleyman El - Baruni Beyin tahlifi icrâ edildi)

2. — Meclis-i Mebusanın Divan-ı Riyaset hakkındaki Meclis-i Mebusan Riyaseti tezkiresi.

REİS — Meclis-i Mebusan Riyasetine Menteşe Mebusu Halil Beyefendinin, Birinci Reis Vekâletine

Şam Mebusu Emir Ali Paşanın ve İkinci Reis Vekâletine İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Beyin inhihap olunduklarına dair Meclis-i mezkûr Riyasetinden vârit olan tezkireyi okutuyorum.

Meclis-i Âyan Riyaset-i Celilesine

Meclis-i Mebusan Hey'et-i Umûmiyesince bugün icra kılınan intihabât neticesinde, Meclis-i Mebusan Riyasetine Menteşe Mebusu Halil Beyefendi ve Birinci Reis Vekâletine Şam Mebusu Emir Ali Paşa ve İkinci Reis Vekâletine İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Beyefendi Hazerâtının ekseriyyetle inhihap olundukları arz olunur. Ol bâpta emr-u ferman hazret- mentehül emrindir.

6 Mayıs Sene 1330

Meclis-i Mebusan Reis-i

Muvakkatı

Rıza

(«Pekâlâ» sesleri)

3. — Kanun-u Esasinin bazı mevaddının tâdiline dair kanun lâyihasının müstaceliyetle müzakeresi hakkındaki Sadaret tezkiresi.

REİS — Kanun-u Esasinin mevadd-ı muaddelesinin müstacelen müzakeresi talebine dair tezkere-i sâmiyyeyi okutuyorum.

Meclis-i Âyan Riyaset-i Celilesine.

Kanun-u Esasinin bazı mevaddının tâdili teklifinin hâvi olarak Kuvve-i İcraiyye tarafından geçen devre-i ictimaiyyede Meclis-i Mebusana itâ olunup oraca muamele ve tetkikât-ı lâzimesi bilâkıl, Hey'et-i Celilelerine tevdi edilmiş olan âdilatın müstaceliyet kararıyla tesri' buyurulması mütemennadır efendim.

22 Semaziy-el Ahire 1332

6 Mayıs 1330

Sadrâzam

Mehmet Saif

MEHMET SAİT PAŞA (Sadrazam) — Kanun-u Esasi tādilatı hakkındaki mazbataların okunmasını rica ederim.

REİS — Zaten ruzname-i müzakeremizde dahil dir efendim («Ne buyuruyorlar?» Sesleri).

Takrirler

1. — *Legofet Efendinin, Meclis-i Âyanı temsilen intihab edilmiş bulunduğu Tahsisat-ı Zâtiyye Müdiriyyeti Encümenine daha ehil bir zatın intihabına dair takriri.*

REİS — Takriri okutuyorum.

Meclis-i Âyan Riyaseti Canib-i Âlisine

Maruz-u âcizleridir ki,

Muhassasat-ı Zâtiyye Müdiriyyetinde 17 âzâdan mürekkeben müteşekkıl ve Meclis-i Âyanın içtima etmediği sırada dahi, her 15 gün inikad eden Heyet-i Umumiyyede Meclis-i Âyan tarafından âzâ sıfatıyla dört seneyi mütecevaz bulunmakta isem de, Heyet-i Umumiyye-i mezkûrenin vaktiyle olduğu gibi, daire-i salâhiyeti, mütekaiddin ve mâzulîn-i mülkiyyeye münhasır olmayıp mütekaiddin-i askeriyye ve ilmiyyeye

de şâmil olduğuna binaen, Meclis-i Âyan tarafından Heyet-i Mezkûreye hususât-ı askeriyye ve ilmiyyeye vâkıf ve umur-u maliyyeye âcizlerinden daha ziyade âşinâ bulunan bir zâtın intihabına müsaade-i aliyelerinin şâyan bulunması müsterhamdır efendim.

5 Mayıs 1330

Âyândan

Legofet

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Müsaade buyurursa, bir daha okunsun. Bidayeti iyice anlayamadık.

REİS — Efendim, evvelce Hey'et-i Umumiyye kararıyla Legofet Beyefendi, muhassasat-ı Zâtiyye Heyet-i Umumiyyesine âzâ tayin buyurulmuşlar. Şimdi Heyet-i Celilenizce tebdilini arzu ediyorlar.

HALİM BEY — İstifa mı buyuruyorlar?

REİS — Hayır, bir diğerinin tayinini rica ediyorlar. Mamafih bu işte ihtisas hasıl ettikleri için yine kendilerinden rica etsek, kabul buyururlar mı? («He-pimiz rica ederiz» sesleri)

LEGOFET BEY — Baş üstüne efendim.

IV. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — *Kanun-u Esasinin bazı maddelerinin tâdiline dair kanun lâyihası hakkında Kanun-u Esasi Encümeni mazbatası.*

REİS — Sadrazam Paşa Hazretleri Kanun-u Esasi tādilatı hakkındaki mezabılın okunmasını taleb buyuruyorlar; fakat Ariza-i Cevabiyyenin bir kaç yeri Encümence tadil olunmuş, evvelce takdim olunan arizalardan bazı kelimeler tashih edilmiş. («Kanun-u Esasiyi çıkaralım» sesleri)

MEHMET SAİT PAŞA (Sadrazam) — Evvelâ Kanun-u Esasiyi lûtfetseniz. («Doğru» sesleri)

REİS — Kanun-u Esasi tādilatı hakkında evvelâ Meb'usan Encümeni mazbatası okunsa, tenvir-i efkârımızı mücip olmuş olur. Tensip buyurulursa, bidayeten o mazbatayı okuyalım.

ÂRAM EFENDİ — Evvelce bizim Encümenin mazbatası okunmalıdır.

DİLBER ZARE EFENDİ — Evveleminde be-hemchâl bizim Encümenin mazbatası okunmalı.

REİS — Meclis-i Mebusandan gelen mazbatanın evveleminde okunması daha muvafık olur, maa-mafih nasıl tensip buyurulursa o suretle hareket olunur.

BOHOR EFENDİ — Bu reye konacak bir mesele değildir. Makam-ı Riyaset nasıl tensip ederse, öyle

olur. Hangisini evvel okutmak isterseniz, onu takdim edersiniz.

ABDURRAHMAN BEY — Her halde Meclis-i Mebusanın mazbatası okunsa, daha iyidir. Çünkü Encümemizin mazbatası ona binaen yazılmıştır.

REİS — Mebusan mazbatasını okuyunuz.

Meclis-i Mebusan Kanun-u Esasi Encümeni Mazbatası:

Malûm olduğu üzere, Meclis-i Mebusan ile Hükûmet arasında zuhur eden ihtilâflarda son söz, Milletindir. Ancak Memleketimizde usul-ü niyabet takarrür eylemiş olduğundan, Millet, son sözünü bilâvasıta değil, en yeni bir zamanda intihab etmiş olduğu mebuslar vasıtasıyla izhar eder. Eğer usul-ü niyabet olmasaydı, otuz beşinci madde yüzünden çıkan ve Meclis-i sabıkın feshini intac eden ihtilaf hakkında Millet, çoktan hükmünü bilâvasıta vermiş ve Meclis-i sabıkın ihtilâfa nazaran mevkii taayyün etmiş olacak idi. Bununla beraber, ihtilâflı noktada efkârı ve bu husustaki aheni taahhüdâtı malûm olan mebusanı buraya göndermekle, dâvânın şeklini değilse bile, esasını olsun, çoktan halletmiş sayılabilir. Şimdi Heyet-i Cedide-i Mebusan tarafından verilecek rey ve karar, esası takarrür etmiş bir dâvaya muayyen bir resim ve kıyafet vermekten ibaret kalmıştır. Meclis-i Muhterem, Milletin hüküm ve ilâm-ı

katisini tasdik eylemek, Milletin sinesinden nebeân eden bir netice-i fiiliyyeyi bir netice-i hukukiyyeye isâlet etmek, elhasıl, canlı bir mânâyâ bir kisve-i lafziyye vermek vaziyetindedir. Vâkıa, kavaid-i niyabet, nazariyatınca Mebusan hür, gayr-i mesul, gayr-i mukayyet, gayr-i kaabil-i azıldır. Binaenaleyh bir içtihad-ı cedide tebean, vaad taahhütlerinden rücu etmeye hakları vardır. Kanun-u Esasi bile hiç bir talimâtâ, hiç bir kayda tâbi olmadıklarını tasrih eyliyor. Ancak, bazı manevî taahhütler vardır ki, en sarîh ve kanunî taahhütlerden bile daha kat'iyül müfâddar. En hayâtî bir meselede bir kaç ay zarfında tebdil-i içtihad mümkün; bununla beraber hayretî bâdî olacak derecede nâdir ve müstebattır. Binaenaleyh böyle az zamanda o kadar esası ve tafsilen tezekkür edilen bir meseleden televvünü içtihadî gösterenlere Millet, 'bihakkın hayret etmeye selâhiyettâr olur.

İhtilâfın suret-i halli bu derece basit bir şekil ahz ettikten sonra, ispat-ı müddeâ zımında mefsub Meclis-i Mebusanda olduğu veçhile feshin mahiyeti hakkında muarızlara karşı mufassal delail iradına eşed-i zaruret kalmaz ise de, bir kat daha tenvir-i efkâr makâsıdıyle Encümenimiz, müceddeden bazı izâhât itasına kendisini mükellef görmüştür.

Elyevm mer'iy-ül icra olan Kanun-u Esasi mücibince fesh yalnız 35 inci madde-i muaddele dairesinde vukua gelebilir. 35 inci madde ise, o kadar zincir ile bağlanmıştır ki, yerinden kımıldanmaya hali yoktur. Bu sebeple her şeyden evvel bu zincirleri kaldırmak iktiza ediyor idi. Bu zincirler kalkıkça fesh denilen muamele yok hükmünde idi. Meclis-i Sâbıkın bu kuyûd ile beraber feshine imkân hasıl olabilme, o kuyûdun feshe müsait olmasından değil, o kuyûdu kaldırmak teşebbüsünden ileri gelmiş idi. Yoksa, o kuyûd ile beraber feshe teşebbüs muhâl denilecek derecede bir emr-i müşkil idi.

Kuyûd-u mezkûre ise, Meclis-i Mebusan ile Heyet-i Vükelâ arasında ihtilâfın ve ihtilâfa tebean vükelânın tekerrürü ve Meclis-i Âyanın istihsal-i muvafakatı idi. Bunların birincisi hiç bir memlekette yoktur. İkincisi de yalnız Fransa'da vardır. Vâkıa, Almanya İmparatoru, Reichtag Meclisinde fesh için bir çok sıfat ile beraber Meclis-i Âyanlık sıfatını da hâiz olan Jundichrat Meclisinin muvafakatını istihsal etmekte ise de, bunun sebebi, Almanya'nın hükûmât-ı muhtelif-i müttehideden mürekkep olmasında ve Almanya İmparatorunun Reichtag Meclisine karşı Reichtag Meclisi vaziyetinde bulunmasında aramak iktiza eder. (Kaideten Reichtag) fesh için bundan Almanya

Hükûmdarlarının iradesi istihsal edilmek icap eder. Buna imkân olmadığı içindir ki, o hükûmdarların murahhaslarından mürekkep olan jundichrat Meclisine müracaat olunuyor. Bahusus bu öyle bir meclistir ki, orada ağıleb-i hinnüfuz Prusya Kralının, yani Almanya İmparatorunundur. Şu itibarla Almanya'da jundichrat'ın muvafakatını istihsal lüzumunu Fransa'daki Meclis-i Âyâna kıyas etmek, asla doğru olmaz.

İşte, elyevm meriyyül icra olan 35 inci maddede munderiç zincirlerin emsâlini Avrupa meşrutiyetlerinde arayınca böyle bir neticeye vâsıl oluyoruz. Bu emsâl bizi fesh hakkında daha ziyade izahat vermekten muğni kılabilir.

Mamâfih, feshi daha sağlam bir esas-ı ilmiye rapt ve Avrupa'daki emsale tevfiikan daha makûl ve müf'it bir şekle vazetmek mümkündür. Feshin hakkıyla cereyanı ve semeredâr olması için, onu yalnız 35 inci maddede munderiç şarta talik etmek esas itibariyle doğru olamaz. 35 inci madde o nâşinde ve nâmakul zincirlerinden tecerrüt etse dahi, yine kuvvetlerin tevazün etmesini temin eyleyemez. Burada da emsâl-i fiiliyye ve nazariyyat-ı ilmiyye yekdiğerine dest-i muaveneti uzatarak aynı bir hakikat-ı siyasiyyeyi ispat etmektedir.

Filhakika İsviçre ve Amerikan Cumhuriyetleriyle Norveç Hükûmetinden maada hiçbir memleket yoktur ki orada fesh câri olmasın, hem de suret-i mutlaka câri olmasın. İngiltere müstemlekâtında bile İngiltere Kralının vekili olan vâliler, İngiltere Kralının İngiltere'de hâiz oldukları salâhiyyete mâlik-tirler. Bu üç memlekete gelince; bunlardan Amerika'da tefrik-i kuvâ kaidesi pek sıkı bir esasa tabidir. Kuvve-i Teşriyyenin iskat vesair hususâtta Heyet-i Vükelânın nüfuz ve tesiri mefkûttur. Bilmukabele, Kuvve-i İcraiyyenin de Kuvve-i Teşriyyeyi feshedememesi, oradaki tevazünün zarurî bir neticesidir. Fazla olarak Meclisin devre-i içtimaiyyesi de iki sene olup bu iki sene zarfında da onüç aydan ziyade içtimaa imkân yoktur. Elhâsıl, usul-u Meşrutiyet-i mutlaka dediğimiz parmentarizm usulü gayr-ı câri olduğu için onun netice-i tabiiyyesi olan feshin icra edilememesi zarurîdir.

İsviçre'de bir taraftan kanunlar için referandum usulü câri olduğundan dolayı, mühim mesailin kâffesinde Millet hakemlik vazifesini ifaya zâten memur ve mecbur edilmiş olduğu için, fesh icrası suretiyle ârâ'yı Millete müracaata mahâl kalmıyor. Diğer

tarafından, tefrik-i kuvâ, Amerika'dakinin aksine câri olup, heyet-i müdirân tamamen Meclis-i umumiye münkâd ve kabine sukutu gibi mesail gayr-i mevcuttur. Bu suretle muhtel olmak tehlikesine maruz olmayan, bir muvazenei iade için, Meclisin Heyet-i Vükela vazifesini ifa eden müdirân tarafından feshine hâcet yoktur. Bununla beraber, bazı kanunlarda ahalinin muayyen bir miktarı tarafından vâki olan müracaat üzerine, Meclisin feshiyle, fin intihabât-ı cedideye müracaat kapısı dahi açılmıştır.

Norveç Hükûmetinin teşkilâtı tarihiyesi, son senelere kadar İsveçre ittihad-ı şahsî esası üzerine müstenit bir rabita ile merbut bulunması ve bâhusus Kanun-u Esasisini Fransa'daki ilk cumhuriyet zamanında câri olan nazariyyat-ı ilmiyyeye isnad ettirmesi gibi bazı esbap ve usul-ü meşrutiiyeti mutlakanın adem-i cereyanı bu memleketin fesh hakkında behomâhâl imtisale şâyân bir misâl teşkil edemeyeceğine delildir.

Şu izahat feshin ne derece taammüm etmiş istisnasız bir kaide olduğunu ihfâm ettiği gibi, fesh câri olan memleketlerde bu hakkın suret-i mutalakada Hükûmdâra verilmiş ve 35 inci madde ile takyidi gibi bir ihtiyacı lüzum görülmemiş olduğunu irae eder.

Zâten, kavaid-i Meşrutiiyetin kâffesinde olduğu gibi, fesh ve bilhassa mutlakiiyet-i fesh hakkının favaid-i nazariyyesi ancak fiilî tatbikatından sonra anlaşılmış ve bu suretle evvelâ fiiliyât muahharen nazariyat denilen şey hâsıl olmuştur. Ezcümle fesh İngiltere'de nasıl bidayeten Hükûmdarın yed'inde bir alet-i tehdit iken, muahharen Millet için bir vasıta-i tefhim-i meram haline gelmiş ise mutlakiiyet-i fesh de aynıyle böyle olmuştur.

Filhakika bilcümle kanunlar gibi, Kanun-u Esasi de, mevzuu beşeriyyet olan şûn ve vakayin kâffesini kabl-el vuku keşf ve tazminden âcizdir. Meşrutiiyetin ve bilhassa usul-ü Meşrutiiyeti Mutlakanan her türlü safahât ve ahkâmını bir kanun-u müdevvende kıraat müstahildir. Vekay-ı Peyapey zuhurun reftârına göre birer istikamet ahzeden kavaid-i Meşrutiiyeti bütün teferruatıyla, elfaz-ı sarih-i kat'iiyenin kalıpları içinde dökmek, akvamı pâpend-i tevakkuf ve atalet eylemektedir. Millet yürür kanun durur ise, ya milletsiz bir kanun veya kanunsuz bir millet gibi bir netice-i garibe karşısında bulunuruz ki, her ikisinin de cemiiyât-ı beşeriyyenin ahval-i ruhiyyesi üzerinde tesirâtı, daha doğrusu aksi tesirâtı çirkin ve vahim olur. İşte her memlekette binlerce ihtiyacı beşeriyyenin taziyki ile saha-i vücuda gölen Meşru-

tiyyet vücûd-u milletin en ufak iltivaâtına varıncaya kadar cümlesine pûşide hizmetini ifa edebilecek surette câiz-i elastikiyyet bir libas halini bu suretle ahzetmiştir ki, kavanin-i esasiyye bu pûşidenin ancak esaslı dikiş yerlerini tayin ve Kanun-u Esasi vâzıları da ancak bu noktalarda makastarlık hizmetini ifa edebilirler. Bir Kanun-u esaside elfaz ve kelimât ne kadar çok olursa, niza ve ihtilâf tohumları da o nispette âzim olur. «Hayrülkelâm mâ kalle ve delles».

Hâl böyle iken, 1325 senesindeki tadilat esnasında 35 inci maddeye kayd içinde kayıt icadederek vazetmenin ne kadar makûs netâic tevhit edecek bir istidâlla bulunduğu kolaylıkla müstebân olur. Şimdi dahi feshi 35 inci madde ile takyid etmek yek nazarda bu izah eylediğimiz kaideye münafi ise de, Encümenimiz her şeyden evvel saha-i tetkikini ihtilâfı mucip olan hâllere atf etmeyi tercih ve bu meseleyi Hükûmetin teklifinde mevcut olan mutlakiiyet-i fesh meselesine takdim eylemiştir. Zira, bir taraftan şimdiki Kanun-u Esasinin 35 inci maddesinin fıkra-i ahiresinin Meclisi Cedide bir emri sarihî vardır. Ve oda muhtelifünfi olan mesele hakkında Meclis-i Cedidin ita'yı rey etmesidir.

Bu mesele dururken, Kanun-u Esasinin tadili teklif olunan diğer mesaili hakkında ita'yı rey etmek, Kanun-u Esasinin en müstacel addettiği şeyi diğer şeylerle aynı derece müstacel farz etmek demek olur. Diğer taraftan her ne kadar bütün meşrutiiyet-i kavaidi ve emsali düveliyye, mutlakiiyet-i feshi istilzam etmekte ise de, Kanun-u Esasımızda bu tadilatın icrası Encümenimizce daha ziyade tamika şayan görüldüğünden, şimdiki halde Hükûmetin bu şayan-ı dikkat teklifi hakkında Encümenimiz la ve neam kuti bir cevap vermemeyi münasip görmüştür. Ancak, vakit müsait olursa bu mesele hakkında da nokta-i nazarımızı arz edeceğiz.

Hükûmetin feshe müteallik otuzbeşinci madde hakkında vâki olan teklif-i cedidinde, intihabın üç ay zarfında vukua geleceği tasrih edilmiş ise de, Kanun-u İntihabımızda mevcut müddetlerin ziyadelğine ve Memalik-i Osmaniyyenin vüsatına rağmen, vesait-i nakliyyesinin azlığına ve muamelat-ı intihabiyyede lazım olan sürati irae için henüz memurlarımızla ahalimizde mûmarese-i mukteziyye hâsıl olmasına ve bu da son intihabat esnasında bittetcrûbe sabit olmasına binaen, Encümenimizce müddet-i mezkûre intihap ve içtimâ şâmil olmak üzere dört aya iblâğ olunmuştur. Daha kısa bir müddet Kanun-u Esasî hükmünün fiilen amelden sukutunu veyahut

maħza Kanun-u Esasiye riayet etmiş olmak için kanun-u adı olan kanun-u intihapta tegayyürat icra edilmesini intağ eder.

Feshe karşı teminat-ı kanuniyye, ancak feshi müteakip en münasip bir müddet zarfında intihabata mübaşeret ile meclis-i âliyi içtima ettirmekten ibaret olduğundan, içtima lafzının da bu maddeye vazı tercih olunmuştur.

Diğer bir teminat da fesh ve intihabat neticesinde içtima edecek Meclis-i Cedidin artık muhtelif-ünfih olan meselede reyi sonunda muta olmasıdır. Fesh, Milletle istişare ve hâkimiyet-i milliyenin sarahate en yakın tarzda tezahürü manasıyla tefsir olunduğundan, Meclis-i Cedidin reyi hâkim ve galip gelmesi tabiidir. Hükümet zaten bunun gayet tabii ve zarurî olduğunu hissederek ve Kanun-u Esasiyi zevaitten tecrit etmek isteyerek, böyle bedihî bir şeyi vaza lüzum görmemiş ise de, Encümeninizin ekseriyeti bilakis bu kaydın tasrihinde bir faide ve Kanun-u Esasi için bir teminat-ı mütemmine görmüş ve hatta sarih bir cümlelerin refi o cümlelerin mefhum-u muhalifini tasrih manasına delâlet edebileceğine zahib olarak, bu noktada vuzuhun sükkât ve müphemiyete rüçhanını iltizam etmiştir. İşte, bu suretle beynelmüellifeyn, mütefikün aleyh olan bir kaide hukukiyye ki, -hakkı fesh aynı mesele için bir kerre istimal için sakıt olur mealindedir- Kanun-u Esasımızda teyid olunmuştur.

Otuzbeşinci maddenin bu suretle tadili Kanun-u Esasinin diğer maddelerini müteessir edebileceğinden, bu maddeleri de tadilat-ı cedide ile ahenktar olabilecek bir şekle ifrâğ etmek ve Kanun-u Esasiyi tebayün ve tenakuz şaibelerinden masun kılmak ictiza eyledi.

Bu maddeler meyanında, evvelemirde, yedinci maddeyi zikretmek zaruridir.

Hukuk-u Hazret-i Padişahiyi tatad sadecinde vaz edilmiş olan bu yedinci madde-i muaddele, hukuk-u mezkûre meyanında hakk-ı feshi dahi zikretmektedir. Bin iki yüz doksan üç Kanun-u Esasisinde «ve ledel-iktiza Heyet-i Mebusanın azası yeniden intihap olunmak şartıyla feshi» diye hakk-ı fesh yalnız Meclisin intihabı gibi bir kayıtlı takyit olunarak mâdâsı için mutlak olarak zikrolunmuş idi.

Bin üçyüz yirmi beş senesindeki tadilat esnasında ise, yedinci maddenin bu fıkrası şu suretle takyit olunmuş idi : «... Otuz beşinci madde mucibince, Meclis-i Mebusanın üç ay zarfında intihap olunup içtima etmek şartıyla ve Heyet-i Ayanın muvafakatiyle ledel-iktiza feshi...»

Bu fıkralardan müsteban oluyor ki, bin ikiyüz doksan üç Kanun-u Esasisinde Hükümdar, hakk-ı feshini iki suretle istimal ediyor idi; ya otuz beşinci madde mucibince bir ihtilaf zuhurunda veya hiç ihtilaf olmadığı takdirde dahi iktiza görünce suret-i mutlakada...

Her iki halde feshe karşı teminat, Meclisin işbu yedinci madde mucibince intihap olunması ve yetmiş üçüncü madde mucibince altı ayda içtima eylemesi şartından ibaret idi.

1325 Kanun-u Esasi-i muaddeli ise, feshe karşı daha mühim teminat ve daha doğrusu takyidat vaz etti. Bâlâdaki fıkradan müsteban olduğu veçhile, evvelemerde feshi yalnız 35 inci madde müfâdının zuhuru gibi bir şarta talik etti. Saniyen, bu 35 inci maddeye de yukarıda izah eylediğimiz veçhile pek sıkı kayıtlar vaz eyledi. Salisen, 7 nci madde mucibince Ayanın muvafakatına lüzum gösterdi. Rabian, üç şartın husulünden sonra da Hükümdarın iktiza ederse, yani lüzum görürse fesh edebilmek cevazını verdi.

Hükümetin son teklifi ise, 1293 esasına rücu idi. Yalnız, intihap şartını 35 inci maddeye ve içtima şartını 43 üncü maddeye vaz ettiği için, 1293 Kanun-u Esasisinde münderic, «azası yeniden intihap olunmak şartıyla» fıkrasını tayy etti. Bu tayy, pek tabii idi. Nitekim, Encümenimiz de bu fıkrayı tayy ile yukarıda söylediğimiz veçhile, 35 inci maddeye ithal etti. Ancak Hükümet, 35 inci maddeye müteallik bu son teklifinde yalnız intihaptan bahsetmiş iken, Encümenimiz intihabı ayrı içtimayı ayrı maddede irad etmeyi münasip görmeyerek içtima kaydını da oraya derc etti.

Hükümetin teklif-i ahiri daha ilmi bir esasa ve ihtiyacı fiiliyye-i cemiyete daha elverişli olmakla beraber, Encümenimizin bu bahsi neden dolayı tecil etmiş olduğunu söyledik. Encümenimiz, Ayanın muvafakatı kaydını kaldırmakta da Hükümetle mütefik kaldı ve 35 inci maddeyi tadil ettikten sonra, feshi mezkûr maddeye atfetmeyi muvafık buldu. Binaenaleyh, yukarıda zikrettiğimiz dört kaydın ikincisi ve dördüncüsü kalktı, birinci ve üçüncüsü kaldı. Bu suretle yedinci maddede feshe müteallik fıkra, Encümenimizce şu şekli aldı : «... Otuz beşinci madde mucibince, Meclis-i Mebusanın ledel-iktiza...»

Ancak, elyevm, mer'iy-ül icra olan yedinci madde-i muaddeleyi yalnız fesihten dolayı değil, diğer bir noktadan yani tecil ve tatil hakkından dolayı dahi bir ilave tadil etmek zarurî idi.

1293 Kanun-u Esasisinin 44 üncü maddesinde, «Zat-ı Hazret-i Padişahi, Devletçe görünecek lüzum üzerine, Meclis-i Umumiye vaktinden evvel dahi açar ve müddet-i muayyene-i içtimaiyi da tenkis veya temdit eder.» diye muharrer olmasına göre, Hükümdarın ledel-iktiza hakk-ı temdit ve tenkisi var idi. Yani, Meclisin müddetini istediği ölçüye vaz etmek salahiyetine malik idi. 1325'te bu esas tadil olunmuş idiye de, bu noktada dahi ifrattan tefrite gidilmiş idi.

Filhakika, elyevm, Kuvve-i İcraiyyenin her türlü ihtiyacı memlekete rağmen, Meclisi, ne yevm-i muayyen küşadında tecil ve tehire ve ne de Meclisin açılmasından sonra muvakkat bir zaman için tatile salahiyeti yoktur. Gerek Hükümet ve gerek Hükümetin fikrini tanzim ve ikmal suretiyle Encümen 1200 Kanun-u Esasisi ile 1325 tadilatı arasında bir hadd-i mutavassıt tayinine çalıştılar. Hükümet, yedinci maddenin tadilini teklif eder iken, yalnız «ve müddet-i içtimaiyenin tecili, Hukuk-u Mukaddese-i Padişahidendir.» demekle iktifa etmiş ise de, Encümenimiz bu noktayı şayan-ı teemmül ve izah görmüş ve tecile tatile gelmesini terdif ile beraber tecil ve tatili mutlak surette zikirden içtinap ile bu iki hakkı takyit eylemiştir. Esasen, geçen sene Meclis-i Mebusan ile Heyet-i Vükela arasında ihtilafı mucip olan cihetlerden biri de, Meclisin tatil edilip edilmemesine müteallik idi.

Binaenaleyh, Meclis-i Cedidin sıfat-ı hükmiyyetine maruz olacak mesailden biri de, bil-zarure bu olduğundan, Encümenimiz bu meselenin de tetkikini herşeye takdim etmek mecburiyetinde bulunmuştur. Hükümet teklifinde «tecil» kelimesiyle aynı maksadı murat etmek istemiş ise de, tecil, bir şeyin eceli hülûlünde ona vart-i ahire talik ve tehir manasına gelip, zaten eceli hülûl etmiş ve bilfarz mevzubahisimiz olan meselede zaten açılıp içtimaatına başlamış bir Meclis müzakeratını muvakkaten sektedar etmek manasına gelemeyeceğinden, birinci cihet için tecil ve ikinci cihet için tatil kelimesinin istimali Encümenimizce tensip olundu.

Şu kadar ki, geçen sene Meclis-i Mebusanda ihtilafın hin-i zuhurunda yalnız tatil zikrolunup, tecil kelimesinin meskût kalması ihtilafın yalnız tatil kelimesine inhisarını ve binaenaleyh, Meclis-i Cediti Muhteremenin ihtilafın yalnız bu noktasını hasm etmesini ve «tecil» hakkına müteallik müzakeratın Encümenimizce vakt-i ahire talik ve tecil olunmasını icap etmez. Zira Encümenimiz bu iki kelimeyi hük-

men yek-diğerinin lazımı gayr-i mufarıkı addeylemiştir. Filhakika bir Meclisi tatil etmekte ne illet ve ne hikmet var ise, tecil etmekte de bu illet ve hikmet tamamen mevcuttur.

Tatilin illeti ise, Hükümetin Memlekette ve Mecliste bazı ahvali fevkaladeyi derpiş ederek muvakkat bir zaman için mesuliyetini bittezyit istiklalî harekâta daha ziyade malikiyettir. Muhiti siyasette zuhur eden bazı heyecanların yatışıp sükûnet yap olması için her memlekette hakkı tatil en müfit bir vesaiti teskiniye addedilmekte ve bazı ahvalde fesh tarikine müracaattan hükümeti muğni kılmaktadır.

Hükümet bu hakkını istimal etmekle memlekette alelfevr edebilen bazı nabemahal cereyanları milletin menfaati hakikiyesine muvafık bir tarike ithal etmek için de vakit bulabilir ve bu suretle tatilin hüsnü tesiri yalnız Meclisi Millînin sıraları üzerinde değil, bazan da tabakatı kesifei halk arasında da meşhûr olur.

Bu kaidenin bir vasıtai tazyâkiye olarak suiistimal edilmesi de varidi hatır olabilirse de, bir kaidenin suiistimal edilmesi ihtimali, o kaidenin külliyyen terkini müstelzim olamaz. Fazla olarak müddei tatiliye tevkif ve takyit olunur. Meclis hakkı murakabesini meşru bir tarzda ve metin ve reşit bir millete layık surette istimal eder ise, suiistimal mütalaası da melima-emken bertaraf olur.

Tatili icap eden bu mütalaanın tecilde de tamamen varit olduğunu beyana lüzum görmeyiz. Yalnız memleketimizin hususiyeti haline nazaran, tecilin bazı ahvalde bir faidei munzammai fiiliyesi de mevcut olduğu zikredilmek lazım gelir. Filhakika hakkı tatili verip, hakkı tecili vermediğimiz takdirde, Meclisi Mebusan miadında içtima eder ise de, bazı ahvali fevkalade sebebiyle - ve hakkı tatili tasdik ettiğimize nazaran - hükümet içtimai müteakip hemen Meclisi bilfarz üç ay tatil eder.

Memleketimizde ise vasi ve vesaiti nakliyesi derecei matlubaya gayri vâsıl ve meşakkı seferiye azim ve masarif ve külfeti seyahat büyük fedakârlıkları müstelzim olduğundan, yalnız hakkı tatil ile iktifa olunarak hakkı tecilin diriğ olunması Meclis lehine değil, bilakis Meclis aleyhine bir tedbir olur. Çünkü mebuslar ya memleketlerine avdete veya Dersaadette kalmaya mecbur olurlar ki, her iki hal kendileri için şayanı arzu olmaz. Tecil hakkı tasdik olunduğu takdirde ise, mebuslar ancak 43 üncü maddede icra ettiğimiz tadilat mucibince müddeti teciliyenin hifâmında Dersaadette toplanırlar.

Encümenimiz tecil ve tatili esbabı mezkûreden dolayı kabul ve mesaili saireye takdimen tacil et-

mekle beraber, bu hakkı da bir zabıta ve kaide altına vazetmiştir.

Hakkı fesh için nasıl tekrar içtima olunmak ve son söz Meclisi Cedidin olmak gibi teminat mevcut ise, hakkı tecil ve tatil için de müddeti tatiliye ve teciliye muayyen olmak ve fazla olarak Meclisin her sene mukannen olan müddeti içtimaiyesine hâlel gelmemek bir teminatı kafiye kanuniye sayılabilir.

Filhakika Encümenimiz, hükümete tecil ve tatil Meclis için mukannen olan müddeti içtimaiye seneviyenin yalnız nisfını veriyor. Şimdiki halde bu müddet altı ay olduğundan tecil ve tatil müddetinin de mecmuu üç ay olmak tabiidir. Hükümet ister ise bu müddeti kâmilten tecil, ister ise kâmilten tatil hesabına geçirir.

Kezalik ister ise bir kısmını tecil, kısmı mütebakisini tatil hesabına geçirir. Burası kendi hakkıdır ve bu hakkını istediği tarz ve şekilde parçalara ayırarak Meclisten istihsal eder. Meclisin de buna mukabil hakkı, üç ayın sarf ve istimalinden sonra artık tecil ve tatil olunamamak ve fazla olarak behemahal her sene kendisine altı ay müddeti içtima temin olunmaktadır.

Encümenimiz Kanunu Esasının 43 üncü maddesi muaddesinde de hali cedid ile münasebattar olabilecek tadilat icra eylemiştir. Mezkûr maddenin birinci fıkrası olan «Meclisi Umuminin iki heyeti, beher sene teşrinisani iptidasında bila davetin tecemmu eder» ibaresi hakkı tecilin verilmesi üzerine takyit olunmuş ve berveçhiati şekle ifrag olunmuştur :

«Meclisi Umuminin iki heyeti beher sene teşrinisani iptidasında ve tecil vukubulmuş ise müddeti teciliyenin inkızasında bila davetin içtima eder.»

Bu suretle hem tecil kaidesinin tahmil edildiği ihtiyacı fiilî, hem de «bilâ - davetin» kaydının ipkasiyle hâkimiyeti millîye hakkında takip olunan mesleğin hattı esasısı mecz ve tevfiğ olunmuştur. Zaten bu maddenin 1325'te esnayı tadilinde kabul edilen esas kuvvei icraiye ve teşriyenin yekdiğerine müteakabilen ve mütesaviyen icrayı tesir etmeleri kaidesidir. «Bilâ-davetin içtima eder» kaydıyla hâkimiyeti millîye ve kuvvei teşriyenin kuvveti izhar ve ba-idarei seniye küşad edilir tabiriyle de kuvvei icraiye'nin bilmukabele haz olduğu tesir muvazenekârı kayıt ve tezkâr olunuyor. Encümenimiz bu noktai nazardan inhiraf etmemeyi tercih eylemiştir.

43 üncü maddede Meclisin mayıs iptidasında ba-idarei seniye kapanacağı musarraflı olup tecil ve tatil hakkının istimal edilmesi ve bu hakkın müddeti

içtimaiye seneviye olan altı aya hâlel getirememesi hasebiyle, her vakit Meclisin mayıs iptidasında kapanması mümkün olamayacağı nazarı dikkate alınarak «Müddeti içtima altı aydır» denildikten sonra «ve bu müddetin hitamında Meclis yine ba-idarei seniye kapanır» denilerek tarif ettiğimiz mahzûr bertaraf edilmiştir.

Hükümet müddeti içtimaiyeyi dört ay olmak üzere tayin ve harcırah ve tahsisata müteallik 76 ncı maddeyi de ona göre tadil eylemiş ise de, bu mesele dahi Kanunu Esasının 35 inci maddesinin müstacelen tetkikini emrettiği mesailden hariç farz olunarak, müzakeratı daha müsait bir zamana talik olunmuş; binaenaleyh, senevi müddeti içtima kemafissabık altı ay olarak ipka ve tasrih olunmuştur.

43 üncü maddenin son fıkrasını teşkil eden «Bu heyetlerden biri diğərinin müctemi bulunmadığı zamanlarda münakit olamaz» ibaresi, hükümetin teklifinde eseri nisyan olarak nasılsa mezkûtan anlı geçmiş olduğu nazarı itibare alınmış ve bu meselenin ehemmiyeti mahsusası varesti izah bulunmuş olduğundan, Encümenin tadilatında fıkrai mezkûre de olduğu gibi muhafaza olunmuştur.

Hükümet yine madde mezkûrenin tadilini teklif eder iken fesihten sonra toplanacak olan Meclisi Cedidin vaziyet ve müddeti hakkında bu maddeye berveçhiati fıkranın ilavesini tensip eylemiştir :

«Meclisi Mebusan fesh edildiği halde, üç ay sonra içtima edecek olan Heyeti Cedide, Heyeti Sabıkânın müddeti içtimaiyesinin bakiyesini ikmal eder ve esbabı fevkalâdeden dolayı temdit edilmediği takdirde, ilk devrei içtimaiyesinin mebdai olan teşrinisani iptidasında tekrar toplanmak üzere tatil olunur.»

Her ne kadar fesihten sonra toplanacak yeni Meclis için tecil hakkının istihmalı, feshe karşı ihtiyar edilen en kuvvetli teminatı muhîl olmak itibariyle gayri varit ve binaenaleyh - üç ay sonra değil, zira bu müddeti dört aya iblağ ettik - dört ay sonra Meclisin toplanması gayet tabii ise de, tecilin her türlü içtimaata şümulü olmak mülâhazai baidesini dahi bertaraf etmek için, fesihten sonraki Meclisi Cedidin tecile tabi olmadığı tasrih olunmak mücerrah görülmüştür.

Bu teminatı kanuniyenin vazından sonra, Meclisi Cedidin vaziyet ve müddeti Encümenimizce pek ziyade tetkikata muhtaç görüldü. Evveleminde bu mesele - ihtilafı ve Meclisi sabıkın feshi istilzam eden ahvale kıyasen - Encümenimizin ve Meclisi Muhteremin müstacelen ve mesaili saireye takdimen dairei

tetkik ve salahiyeti dahilinde mi idi? Encümenimiz bu noktaya bilatereddüt evet cevabını verir. Kanunu Esasii hazır fesihden sonraki meclislerin müddeti ve mahiyeti hakkında sakit olduğundan bu sükûnun bir manaya delalet etmesi zarureti ancak 35 inci madde yüzünden zuhur eden ihtilaf üzerine şimdi dayuyoruz. Binaenaleyh, feshi ahir Kanunu Esasiye artık bu sükûtu muhafaza edemeyeceğini ifham etmiştir.

Eğer Heyeti Vükela ile Mebusan arasında 35 inci maddedeki ihtilafı mevat zuhur etmeseydi bu mesele tahaddüs etmeyecek idi. Mukaddematı feshi dür ve draz tayin edip netice-i tabiiyesini bir kisvei muntazamaya ithal etmemek mukaddematı netayicinden mahrum etmektir. Şu halde, Kanunu Esasii hazırların 35 inci maddesinin son fıkrasındaki «ve fakat Heyeti Cedidei Mebusan evvelki heyetin reyinde sebat ve ısrar ederse» ibaresinden ve bütçeye müteallik 102 nci maddeden başlıca iki mühim hüküm istihraç ediyoruz :

Birincisi; Heyeti Cedide herhalde evvelki heyetin reyinde sebat ve ısrar edip etmeyeceğini izhar ve 102 nci madde mucibince bütçeyi kabul etmelidir.

İkincisi; Heyeti Cedide evvelki heyetin reyinde sebat ve ısrar edip etmemek ve bütçeyi tetkik ile kabul veya reddedip etmeyeceğini tayin etmek için elzem ve zaruri olan bir zamana tasarrufa kaadir olmalıdır.

Bu zamanın ölçüsü nedir? Kanunu Esasinin şimdiki halde buna dair sarahati olmadığından, bu zamanın tulünü Meclisi hazır için 35 inci maddenin fıkrâi ahiresinden müstahreç için ölçüsüyle ve bütçeye ait 102 nci madde müfadiyle tayin etmek mecburiyetindeyiz.

Ancak, gerek 35 inci ve gerek, 102 nci maddeden ve gerek Kanunu Esasinin heyeti umumiyesinden istihraç ettiğimiz bu netice, bir netice-i sariha ve kaatiyye olmadığından, buna bir şekli sarih vermek en acil ve mukaddem bir ihtiyaçtır ve bu sebeplerden dolayı Meclisi Umumice bir sureti tesviye-i acileye iktiran etmeye layıktır.

Ancak, hükümetin tasavvur ettiği sureti tesviye ile Encümenimizin kabul ettiği sureti tesviye arasında fark vardır. Bu fark evvela fesihden sonra inhikat eden Meclisin mahiyetine, saniyen, müddetine aittir.

Birinci noktada Hükümet, Meclis-i Cedidi evvelki Meclisin son sene-i içtimaiyyesinin mütemmini farz ediyor. Bu farz bir zarureti-i fiiliyye için bir nevi hile-i kanuniyye, (Fiksyon legal) olmak üzere şayan-ı teemmül olabilirse de, bir hakikat-i ilmiyye ol-

mak üzere bittabi cay-ı kabul göremez. Fransa'da vakia bu nokta-i nazar kabul edilmiş, hile-i kanuniyye kisvesiyle suret-i tesviyeye bir şekli-i intizam verilmiş ve balıus fiilen de bu mahaziri görülmemiş olduğundan, orada bunun tatbikine imkân bulunabilmiştir. Ancak, bizde zirde beyan olunacak ihtimalata nazaran, fiilen bunun mahazırı mevcut olduğu gibi, nazariyatça merdudiyyeti görüldüğünden, daha makul ve daha ziyade kabiliyet-i tatbikiyyeyi haiz bir şekil kabul ve ihtiyar olunmuştur.

Meclis-i Cedide, Meclis-i Sabıkın bakiyye-i müddetini tevcih etmek hususunda gözetilen başlıca nokta-i nazar-ı ilmi şudur : Millet'in müddet-i içtimaiyye itibariyle Meclis-i Sabıktan bir alacağı vardır. O alacağı yine Millete iade etmelidir. Bu mutalaanın mebnası çürüktür. Çünkü, Meclis-i Sabık fesh ile mevte uğramıştır, ne onun kimseden ve ne de kimsenin ondan matbulu yoktur. Meclisin feshi üzerine Millet'in hiçbir hakkı, hiçbir matlubu zayi olmaz ki, bu matlubunu Meclis-i Cedidin bilançosundaki mevcudat hanesine nakle lüzum görelim. Fesh ile Millet bir hak zayi etmez, belki hakk-ı aslisi vekillerinden kendine avdet eder. Mecliste bir müddet tayin edilmesi Hâkimiyet-i Milliyyenin bir icab-ı ilmisinden ziyade, bir zarureti-i fiiliyye semeresidir ve bu zaruret miktarını Kanun-u Esasi takdir eder. Kanun-u Esasi ahval-i adıyye için dört sene ve ahval-i fevkalade için dört seneden az veya çok bir müddet tayin edebilir; fakat Meclislerin bu arızı salahiyetlerinden hakk-ı asli sahibi olan Millet'in hakkı muhtel olması iktiza etmez. Millet, kemâkân hakkına maliktir ve Meclis-i Cedide nazaran vaziyeti nihayet bu Meclis tarafından arzusunun daha sarih bir surette izhar olunmasından başka bir şey değildir. Acaba Meclislerinin müddet-i içtimaiyyesi iki veya üç sene olan memleketlerde millet'in mütemadiyen birer sene hakkı mı izah edilmiş oluyor? Kezalik, eğer milletlerin hakkıyla mefsuh meclislerin müddeti yekdiğerini âlâkadar ve birbirinden layüfnek olmak lazım gelse, devre-i intihabiyyesinin birinci senesinde fesholunan bir Meclisin yerine gelen Meclis, yedi sene içtima etmek ve Millet'in üç senelik matlubatını bu suretle istihsal eylemek mi lazım gelir? Bunu kimse teviz edebilir mi? Hemen her memlekette eski Mecliste tezekkür olunmuş ne kadar kavanin ve mesail var ise, cümlesinin yeni Meclise nazaran hükümden sakıt addedilmesi ve Meclis-i Cedide intikal edememesi de Meclis-i Cedidin Meclis-i Sabıka nazaran bir mütemmim-i hakiki vazifesini ifa edemeyeceğini ve Meclis-i Sabıkın hakikaten bilavaris vefatını göstermez

mi? Şu halde, olsa olsa Meclis-i Cedidi ilmen de-
ğil, zarureten ve bir hile-i kanuniyye olmak üzere
Meclis-i Sabıkın mütemmimi ad edebiliriz; fakat o
vakit de bir mahzur-u fiili görmemekliğimiz icabe-
der.

Şimdi, Kanun-u Esasimizin ahkam-ı umumiyye-
sine nazaran Meclis-i Cedide velev ki fazari olsun,
böyle bir mahiyet-i mütemmime vermek fiilen dahi
mahaziri dâidir. Zira, halihazıra nazaran her sene
müddet-i içtimaiyye bizde altı aydır. Yeni Meclis,
eski Meclisin son sene-i içtimaiyyesinin bakiyyesine
varis farz edilse dahi, berveç-i atı iki ihtimal kar-
şısında bulunmak daima melhuzdur : Birincisi; Mec-
lis-i Sabık birinci mah-ı içtimai esnasında fesholu-
nur. O halde, Meclis-i Cedide beş aylık miras bira-
kır ve bu suretle Meclis-i Cedid birinci senesinde on-
bir ay içtima eder.

Tecil ve tatilin Meclis-i Cedit hakkında istimali
imkân haricine çıkması da başka. Bir Meclisin bir
senede muttasıl ve mütemadiyen, on bir, on bir
buçuk ay içtima etmesi, ahkâm-ı mutade-i tevazün
ve Meşrutiyetle kabil-i tevfiğ olur mu?

İkincisi ; Bunun aksinedir. Meclis-i Sabık-ı mef-
suh, on beş gün veya bir ay miras bırakır. O halde
Meclis-i Cedit, ne bütçe ile ne feshi mucip ahval ile
ıştigale vakit bulamadan müddet-i mevruseyi ikmal
eder. Yani fesh, Kuvve-i tedidiyye ve teminattan
mahrum bir melabe halini alır.

İşte bu mülâhazatınazar-ı tecemmüle alan Encü-
menimiz, evvel emirde Meclise bir mahiyet-i mütem-
mime vermemeyi tensip eylemiştir. Maamafih, bu
Meclisi vaktinden evvel suret-i fevkaladede içtima et-
miş bir meclise tamamen teşbih mümkün değildir.
Zira içtima-ı fevkalade yedinci maddede muharrer ol-
duğu veçh ile, Meclis-i Unuminin ahval-i fevkalade-
dede vaktinden evvel içtimaa daveti manasını ifade
edip fesh neticesindeki Meclis-i Cedit ise, bir muk-
teza-yı Kanun-u Esasi, bihakkın ve biladavetin ve
ahval-i fevkaladeye binaen değil, ahval-i feshiyye se-
bebiyle toplanır. Diğer taraftan Meclisin miadından
evvelki fevkalade içtimaların müddet-i devamı dahi
Kanun-u Esasinin hal-i hazırına nazaran meşkûk
kaldığından fesh neticesindeki meclise suret-i muṭla-
kada (fevkalade) vasfını vermek, bu Meclisin da-
hi aradaki zamana bakılmaksızın bilafasla Teşrin-i
sani bidayetine kadar toplanması gibi, bir tereddütlü
hali intaç edebilir. Bu sebeple Encümenimiz bunu
nevi cinsine münhasır bir içtima addederek «içtima-ı
fevkalade» değil, «içtima-ı fevkalade hükmünde» tut-
muştur.

Meclis-i Cedidin mahiyetine müteallik bu nok-
ta-i nazar kabul edilince, bu mahiyete göre, bir
müddet tayin edilmek lazımdır. Ancak, böyle fesh
neticesinde toplanacak meclisin meşagilini istiab ede-
cek evkatı, bir katiyyet-i riyasiyye ile tayine im-
kân olmadığından, tahmin ve takdir üzerine bir müd-
det tayin olunmuş ve Bütçe meselesiyle fesh müte-
allik muhtelifünfi mevad için lâakal iki mâh kâ-
fi görülmüştür. Şu kadarki, tahmin-i müddette isa-
bet etmemek daha melhuz ve Kanun-u Esasiyi ye-
rinden kıpırdanmayacak derecede bir zincir ile bağ-
lamak, munafi-i ihtiyat olduğundan bu iki mâh müd-
detin kaabil-i temdit olduğu tasrih olunmuştur.

Bu iki ay müddeti ne Meclis-i Sabık hesabına ve
ne de Meclisin asıl devre-i intihabiyye ve müddet-i
memuriyyeti hesabına geçirmek mümkün olamamış-
tır. Meclis-i Sabık hesabına bu müddeti geçirmek
mümkün olamayacağını izah eyledik. Devre-i atiyeye
hesabına geçirildiği takdirde Meclisin müddet-i içti-
ma-ı 69 uncu madde mucibince dört sene olduğuna
nazaran, Mefsup Meclis makamına kaim olan Mec-
lis-i Cedidin mebdai hangi tarihte ise, müntehası da
o tarihte olmak lazım gelecek. Mesela 1328 Nisanı,
beşinde toplanan Meclisin müddeti 1332 Senesi Ni-
sanın beşinde hitab bulacaktır. Bazı ahvalde bu ta-
rih tekaddüm ve teehhur edebilir. Ve neticesi olan
mahzur da o nisbetde elastikiyyet peyda eder.

Mahzur ise ikidir : Birincisi şu ki; baladaki misal,
de olduğu veçhiyle, Memleket 1332 Senesi Nisanı-
nın beşinden sene-i mezkûre Teşrin-isanisine kadar
bilfiil ve bilkuve mebusuz kalır. Şimdi eğer Mec-
lis, hal-i tabiide bir müddete malik olsaydı, 1332 Se-
nesinin Nisanının 30'unda müddet-i mutade-i tabiiyye
ve fiiliyyesi hitam bulacak, fakat Teşrin-isanı bi-
re kadar bilkuve devam edebilecek idi. O surette ki,
Hükümet veya Meclis, 30 Nisan ile 31 Teşrin-ievvel
arasında bazı ihtiyacı mübrem-i memleket için
daima içtima temin edebilir.

İkinci mahzur da; bir kerre fesh vaki oldu mu,
ondan sonra baladaki mahzura mahal vermemek
için, intihabat zamanını feshin tesadüf etdiği zamana
tabi kılmak, yani intihabat, füsulu erbabının her bi-
rine, icabında tesadüf eyleyebilmektir.

Bu mahzurlara mahal vermemek için, Encümeni-
miz, 69 uncu maddede muharrer olan müddeti me-
muriyete hâlel getirmemiştir. Binaenaleyh fesh neti-
cesinde gelen meclisin 69 uncu madde mucibince dört
sene müddeti memuriyeti ve 43 üncü madde mucibin-
ce iki ay fevkalade hükmünde olan bir içtima var-

dır. Şu halde devrei intihabiyeler iki türlü oluyor : Birincisi; adı devrei intihabiyeler ki, dört senedir. İkincisi; fesh neticesindeki devrei intihabiyeler ki, dört sene ve laakal ki aydır. 43 üncü maddede 69 uncu maddeye atfı müfadd kılması Kanunu Esasinin Heyeti mecmuasında tenakuz ihdas etmemek maksadına müstenid olduğundan kanun bu suretle şekil ve manası mümteziç bir hale konulmuştur.

Nasr-ı evvelki tadilatla tayyî unutulmuş olan 73 üncü maddeye gelince, onun bu defa tamamî ilgası karargir olmuştur.

38 inci maddede hükümetçe tadili teklif olunan hususâtın dahi, ehemmiyetine binaen tetkiki, bâlâda-ki tadilattan sonraya talik olunmuştur.

Encümen Reisi	31 Mayıs sene 1328
İzmir-Mebusu	Mazbata Muharriri
Seyit	Divaniye Mebusu
Zabıt Kâtibi	İsmail Hakkı
Halep Mebusu	İstanbul Mebusu
Ali Cenani	Hallaçyan
Kastamonu Mebusu	Trablusgarp Mebusu
Ahmet Mahir	Mehmet Cesir
İstanbul Mebusu	Karesi Mebusu
Hüseyin Cahit	Ali Galip
Malatya Mebusu	Havran Mebusu
Tevfik	Reşit Tali
Trablusşam Mebusu	Sinop Mebusu
Sadullah	Hasan Fehmi
Lazistan Mebusu	Halep Mebusu
Ziya	Hamit
Manastır Mebusu	Kastamonu Mebusu
Nali	İsmail Mahir
Ergani Mebusu	Saruhan Mebusu
Ziya	Sait
Amasya Mebusu	İstanbul Mebusu
Arif Fazıl	Ahmet Nesimi
Kengiri Mebusu	Aydın Mebusu
Mehmet Tevfik	Yunus Nadi
Yedinci maddedeki (ledel iktiza) ibaresine ve badel fesh içtima edecek olan Meclisi cedidlin müddeti içtimaiyesinin sureti tayini hakkındaki kırküçüncü maddenin dördüncü fıkrasına muhalifim.	
Dirama Mebusu	İzmir Mebusu
Mithat	Emanolidi

Ankara Mebusu	Kütahya Mebusu
Nusret Bey	Abdullah Azmi Efendi
(Hini imzada bulunmadı)	(Hini imzada bulunmadı)
Gelibolu Mebusu	Antalya Mebusu
Hüseyin Ulvi Efendi	Münir Bey
(Hini imzada bulunmadı)	(Hini imzada bulunmadı)
İzmir Mebusu	Halep Mebusu
Karolidi Efendi	Baha Bey
(Hini imzada bulunmadı)	(Hini imzada bulunmadı)
REİS — Bizim Encümen mazbatasını da okuyunuz.	

Meclisi Ayan Kanunu Esasi Encümeninin mazbatasını :

Kanunu Esasinin yedinci ve otuzbeşinci ve kırk-üçüncü maddelerinin tadiline ve yetmişüçüncü maddenin ilgasına, Meclisi Mebusanca karar verildiğine dair, Meclisi mezkûr riyasetinden geçen devrei içtimaiye esnasında varid olup, Heyeti Umumiye kararıyla Kanunu Esasi Encümenine havale buyurulmuş olan 12 Haziran 1328 tarih ve onüç numaralı tezkere ve layihai kanuniye ile melfufatı, bu korre Encümenimizce inütalaa ve Meclisi Mebusanca tadilen kabul olunmuş olan mevaddı malumeye müteallik nikatı nazara hükümetin elyevm iştirak etmekte ve tadilatı vakıayı aynen kabul eylemekte bulunduğu hakkında hükümet namına Dahiliye Nazırı Beyefendi tarafından vaki olan beyanat istima edildikten sonra icabı tetkik ve müzakere olundu.

(Elyevm mer'î olan yedinci maddenin fıkrai muadelesi)

«... Otuzbeşinci madde mucibince Meclisi Mebusanın üç ay zarfında intihab olunup içtima etmek şartıyla ve Heyeti Ayanın muvafakatiyle ledeliktiza feshil... Hukuku Mukaddesei Padişahidendir.»

(Meclisi Mebusanın ahiren kabul ettiği şekli muadelesi)

«Otuzbeşinci madde mucibince Heyeti Mebusanın ledeliktiza feshi ve müddeti teciliye ve tatiliyenin mecmuu, müddeti içtimai seneviyenin nisfını tecavüz etmemek ve o sene içtimaiye zarfında müddetini ikmal eylemek üzere tecil ve tatili Hukuku Mukaddesei Padişahidendir.»

Bu iki metin tedeltatbîk, evvelâ Meclis-i Mebusanın feshi emrinde elyevm mer'üllicra olunan yedinci maddede mevcut olan; Heyet-i Ayanın muvafakati şartının ilga edildiği ve sâniyen, Meclis-i Umumînin miadında küşadı ve müddet-i içtimaiyesinin hitamında söddi hususunda olan, Hakk-ı Âlî Padişahiye bazı kuyud ile, Meclisi tecil, yani Meclis-

sin kırküçüncü maddede muayyen olan yevm-i küşadını tehir ve müddet-i içtimaiyyesi esnasında içtimai muvakkaten tatil etmek hakkının zam ve ilâ ve olunduğu görülmüştür.

Yalnız Oumhuriyyet ile idare olunan Fransa istisna edilecek olursa, diğer hükûmat-ı meşrutada hakk-ı feshin Âyanın muvafakatına tâlikine tesadüf edilmediği halde bizde hakk-ı feshin Hey'eti Âyanın muvafakatına tâlikî ile kaydı münasip görülmemediğinden, Hükümetin teklifi ve Meclis-i Mebusanın tensibi veçhile kayd-ı mezkûrun ref'i Encümenimizce dahi tasdik olunmuştur.

Meclis-i Mebusanın tecil ve tatili bahsine gelince; binikiyüzdoksanüç Kanun-u Esasının kırküçüncü maddesi ile Hükümdârın tedet ictiza Meclisin müddet-i Muayyene-i içtimaiyatı temdit ve tenkis hakkı vanken, bin üçyüzyirmibeş senesinde bu esas tadil olunarak, Meclisin ne yevm-i muayyen küşadını tecil ve ne de küşadından sonra muvakkat bir zaman için Meclisi tatile salâhiyyet kalmamış ve halbuki bu suretle tecil ve tatil dahi hemen ekseri hükûmat-ı meşrutada mer'î olup bazı ahval-i fevkalâde de Meclisi fesh tarikine gitmekten Hükümeti ikna etmek gibi bir faideyi dahi tazammun eylediğinden, muamele-i teciliyye ve tatiliyyenin indeliktiza bizde dahi tatbiki kalde-i meşrutaiyyet ve ahkâm-ı muvazenet icabından bulunmuş ve bununla beraber tecil ve tatil vukuunda Meclisin Kanun-u Esaside muayyen olan altı ay müddet-i içtimaiyyesine hâlel gelmeyeceği ve bir sene-i teşriyye zarfında tecil ve tatil müddetlerinin mecmuu üç ayı tecavüz etmeyeceği kayıtlarıyla muamele-i teciliyye ve tatiliyye tahdit kılınmıştır.

Tecil ve tatil için birer müddet tayin edilmesi ve bunlardan dolayı müddet-i içtimaiyyeye hâlel gelmemesi keyfiyyeti, tecil ve tatile karşı düşünülen teminat cümlesinden olmasına ve fesihden sonra intihabâtın üç ay zarfında icrasına zamanın adem-i kifayeti hasebiyle, bu müddetin dört aya îblağı emrinde Meclisi Mebusanca serdolan esbâb muhik ve vârit bulunmasına binaen madde-i müzkûrenin de Meclis-i Mebusanca tadil olunduğu veçhile kabulü Encümenimizce münasip görülmüştür.

(Elyevm mer'iyül icra olan muaddel otuzbeşinci madde)

«Vükelâ ile Hey'eti Mebusan arasında ihtilaf vukuunda, Vükelâ re'yinde ısrar edip de, Mebusan câ-

nibinden kat'iyyen ve mükerreren reddedildiği halde, Vükelâ ya Mebusanın kararını kabule veya istifaya mecburdur. İstifa takdirinde yeni gelen Hey'et-i Vükelâ, Hey'eti Sâbıkanın fikrinde ısrar eder ve Meclis esbâb-ı mucibe beyanıyla yine red eylese, yedinci madde mucibince intihabâta başlanmak üzere Zât-ı Hazreti Padişahi Meclisi feshedebilir. Fakat Hey'et-i Cedide-i Mebusan evvelki hey'etin re'yinde sebat ve ısrar ederse Meclis-i Mebusanın re'y ve kararının kabulü mecburi olacaktır.»

(Meclis-i Mebusanda ahiren kabul olunan şekli muaddel)

«Vükelâ ile Hey'eti Mebusan arasında ihtilaf olunan maddelerden birinin kabulünde, Vükelâ tarafından ısrar olunup da Mebusan câhibinden ekseriyyeti ârâ ile ve mükerreren reddedildiği halde, Vükelânın tebdili veyahut müceddeden ve dört ay zarfında intihab ve içtima olunmak üzere Hey'eti Mebusanın feshi, Hukuk-u Padişahi cümlesindendir. Fakat Hey'et-i Cedide-i Mebusan evvelki Hey'et-in re'yinde sebat ve ısrar ederse Meclis-i Mebusanın re'y ve kararının kabulü mecburi olacaktır.»

Elyevm mer'iyül icra olan otuzbeşinci maddede, Vükelâ ile Hey'eti Mebusan arasında vukubulacak ihtilaf üzerine, Vükelâ re'yinde ısrar ve Mebusan mükerreren red eylediği halde, Vükelânın ya Mebusanın kararını kabule veya istifaya mecbur olacağı ve istifa takdirinde yeni gelen Hey'eti Vükelâ, Hey'eti Sâbıkanın re'yinde ısrar eder ve Meclis yine mükerreren reddetlense Zât-ı Hazret-i Padişahın Meclisi feshedebileceği muharrer bulunmuş iken, Meclis-i Mebusanda maddenin şekli muaddelinde «vuku-u ihtilaf üzerine Vükelânın istifaya mecburiyyeti refolunarak, öyle bir halin zuhurunda Vükelânın tebdili veya Hey'eti Mebusanın feshi hakkının Zât-ı Hazret-i Padişahiye ait olacağı» beyan edilmiş ve feshe karşı teminat-ı kanuniyye cümlesinden olmak üzere, feshi müteakip intihabata mübaşeret ile her halde Meclisin bir müddet-i muayyene zarfında içtima ettirileceği ve diğer teminat olarak da fesh ve intihabat neticesinde içtima edecek ni yeni meclisin muhtelifünfiş olan mesele hakkında re'y ve kararının kabulü mecburi olacağı tasrih kılınmış olduğundan tadil-i vâki Encümenimizce de şayan-ı kabul görmüştür.

(Elyevm mer'iyül icra olan kırküçüncü madde)

«Meclis-i Umumînin iki Hey'eti beher sene Teşrinisani iptidasında bilâ davetin tecummu eder. Ve

bâ irade-i Seniyye açılır ve mayıs iptidasında yine bâ irade-i Seniyye kapanır. Bu hey'etlerden biri, diğerinin müctemi bulunmadığı zamanda münâket olamaz.»

(Meclis-i Mebusanca ahiren kabul olunan şekli muaddel)

«Meclis-i Umuminin iki Hey'eti beher sene Teşrinisani iptidasında ve te'vil vukubulmuş ise müddet-i tesliyyenin inkizasında bilâ davetin içtima eder ve bâ irade-i Seniyye küşad edilir. Müddeti içtima altı aydır. Ve bu müddetin hitamında Meclis yine bâ irade-i Seniyye kapanır. Ve bu Hey'etlerden biri diğerinin bulunmadığı zamanlarda münâket olamaz. Meclis-i Mebusan fesh edildiği halde dört ay sonra içtima edecek olan hey'eti Cedidenin içtima bir içtima-ı fevkalâde hükmünde olup müddeti iki aydır ve kaabil-i temdit olup tecile tabi değildir. Ve altmışdokuzuncu maddede muharrer olan dört seneden ibaret müddet-i memuriyeti Teşrinisani iptidasında başlar.»

Bu maddede Meclis-i Mebusanca icra olunan tâdilatın biri, te'vil vukuu ile müddet-i tesliyyenin inkizasında Meclis-i Umuminin içtima edeceğine müteallik olup, yedinci maddede ile kabul edilen hakk-ı te'vlin muktezasından olmakla, kabulü tabii bulunmuş ve ikincisi, Meclis-i Mebusanın feshi halinde dört ay sonra içtima edecek olan Hey'eti Cedidenin içtima-ı bir içtima-ı fevkalâde hükmünde olacağı ve müddeti kaabil-i temdit olmak üzere iki aydan ibaret olup tecile tâbi olmayacağı merkezinde olduğundan bu suret Encümenimizce de muvafık görülmüştür.

(Yetmişüçüncü madde-i asliyye)

Bâ irade-i Seniyye Hey'eti Mebusan fesh ile dağıldığı halde, nihayet altı ayda müctemi olmak üzere umum Mebusanın müceddeden intihabına başlanılacaktır.

Kanun-u Esasinin yedinci madde-i muaddesi-ne mugayir olan bu madde, ahiren Meclis-i Mebusanca ilga edilmiştir.

İşbu maddenin takarrur eden tâdilât-ı mâruza üzerine hükmü kalmamış olduğundan ilgası tabii bulunmuş ve binâenaleyh Kanun-u Esasinin saltûf-üz zikr yedinci ve otuzbeşinci ve kırkıüçüncü maddelerinin Meclis-i Mebusanın tâdilâtı veçhile aynen kabulü, Encümenimizce dahi münasip mütalaa edildiği gibi yetmişüçüncü maddenin ilgası da tabii görülmüştür.

muş olmakla keyfiyyet Hey'et-i Umumiyyenin nazarı tasvibine arz olunur.

25 Cemâizeyahir Sene 1332 ve
8 Mayıs Sene 1330

Musa Kâzım	Abdülhalim
Birinci Ferik	
Ali Rıza	Salih Hulusi
Dilberzade	Ahmet İzzet
Abdurrahman	Yusuf
Mavro Kordato	Bohor

LEGOFET BEY — Fesh meselesi pek mühimdir efendim. Hattâ bundan dolayı bazı memleketlerde, meselâ Amerika'da, Norveç'te, İsviçre'de, malûm-u âhleri olduğu veçh üzere Meclis-i Mebusanın feshi kaabil değildir. Fransa Kanun-i Esasinin beşinci maddesine göre ReisiCumhur Meclis-i Âyan muvafakat eylediği takdirde Meclis-i Mebusanı fesh edebilir.

Almanya Kanun-i Esasisinin yirmidördüncü maddesine göre Meclis-i Mebusanın feshi ancak Hey'et-i Âyanın kararı ve imparatorun muvaffakati ile vukubulur.

Droit de dissolution de la chambre des Députés.

1. Constitution de France.

Art. 5. Le président peut, sur l'avis conforme, du Sénat, dissoudre le chambre des Députés.

2. Constitution d'Allemagne.

Art. 24. La dissolution du Reichstag (chambre des D Députés) ne peut resulter que d'une decision du Bundesrath (Sénat), avec approbation de l'Empereur.

3. Constitution de Serbie.

Art. 24. Le décret de dissolution de la Skouptchina (Chambre des Députés) doit être contresigné par tous les ministres (vu qu'il n'y a point de Sénat).

4. Constitution de grèce.

Art. 37. L'ordonnance de dissolution de la chambre des Députés doit être contresigné par le ministère. (vu qu'il n'y a point de Sénat) 5. 6. 7. Aux Etats unis d'Amérique, en Suisse, et en Norvege le droit de dissolution n'existe nullement.

'Bazı memleketlerde Hey'et-i Âyan olmadığı için diğer bir usûl ittihaz edilmiştir. Meclis-i Mebusanın feshine dair olan emirname-i krali. Hey'et-i Vükelâyı teşkil eden zevâtın hepsinin imzasını hâvi olmalıdır. Yani, diğer evamir-i kralide bir imza kâfi iken, fesh meselesinde mecmu' vükelânın imzası lâzımdır. Bu usûl, Sırbistan ve Yunanistan'da dahi câridir.

REİS — Bu mütalâat, madde üzerine müzakere edildiği sırada, bu beyan edilmek lâzım gelmez mi?

LEGOPET BEY — Bunun üzerine belki bir sual de vârid olabilir. Bu dört maddenin tâdilini Hey'et-i Âyan kabul ettiği halde, bu tâdil ile acaba Kanun-u Esâsinin öteki maddelerini de kabul etmiş mi oluyor? Zira, bize bir lâyiha verildi ki, orada yüzyirmi maddenin yalnız bir de yirmidört maddesi İrade-i Seniyyeye iktiran etmiştir. Elliüç maddesini hem Meclis-i Mebûsân hem de Âyan kabul etmişlerdir. Kırküç madde öyle hâl-i muallâktadır. Bunlardan dördünü kabul etmiş olursak, otuzdokuz madde açıkta kalıyor. Binâenaleyh, bu tâdilâtı kabul ile acaba diğer, maddeler hakkındaki Mebûsânın teklifini de kabul etmiş olacak mıyız, yoksa tekrar müzakere olunacak mı? Her gün Kanun-u Esâsi ile meşgul olmak için bu mesele hâl ve fasl edilmelidir.

REİS — Hey'et-i umûmiyesi hakkında başka bir mütalâa var mı?

GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA — Yok. Münferiden müzakere edilmek iktizâ eder.

YORGİYADİS EFENDİ — Hey'et-i umûmiyesi hakkında söz söylemek icap eder. Yüzyirmialtmıç maddesi, Kanun-u Esâsi...

REİS — İşitilmiyor efendim, kürsüye teşrif buyursanız...

YORGİYADİS EFENDİ — Kanun-u Esâsinin bazı mevaddının tâdili iktiza ettiği halde, o kanunun yüz yirmi altıncı maddesine tevfikân tâdilât-ı vakianın vakit ve hâle göre yapılması lâzım geliyor. Bu mevadd Meclis-i Mebûsânda muahharen de Âyan'da ancak bu vechile tâdil edilebilir. Acaba bu tâdilâtın vakit ve hâle münasip olup olmadığı takdir edildi mi? Bu bâbta gerek bu mazbatada, gerek Mebûsân Encümeninin mazbatasında böyle bir kayıt görülmedi. Belki alel-ittlak Kanun-u Esâsinin bu vechile tertip ve tanzimi icap cylediği gerek oraca ve gerek buraca nazariyat ile uğraşmıştır. Hangisi tercih olunmak lâzım geliyor, hangisi reddolunmak icap ediyor, nazariyatça şu vechile mi yoksa başka türlü mü? Evveleminde bu şey, münasip midir, değil midir? Tâdilât, vakit ve hâle göre talep edilmelidir. Şimdi bendeniz diyorum ki; tâdili teklif edilen mevadd hakkında vakit ve hâle göre münasip olduğu hakkında bir şey denilmediğinden, onun için tâdilâtı hiç mevzuubahs etmek bile lâzım gelmez. Onun için nazariyatça şu vechile mi, yoksa başka türlü mü olmak lâzım geliyor? Şimdi, bu husus meskût kaldığından bendeniz reyimi beyan edeyim. Vakit ve hâle göre

münasip değildir diyebilirim. Çünkü, deniyor ki; Meclis-i Âyanın muvafakatı şart. Bazı müşkilâta tesadüf edilmesine mebnî behemehâl bu kaydın lâgvi lâzım geliyor. Halbuki, bugüne kadar vukuu bulan tecrübelerimizden, böyle müşkilât olmadığı gibi bilâkis teshilât ve hidemat sebkettiştir. Bizden bir rey talep edilmiştir; acaba tâdil edelim mi, etmeyelim mi? Biz de ret etmedik, teshil ettik. Muvafakatımızla fesh edildi. Vaktimize, hâlimize göre müşkilât nereden gelmiştir? Bunu niçin esas madde hakkında hangi usûl iyidir, hangisi tercih olunmak lâzım geliyor, bunların müzakeresi icap etmez. Çünkü biz burada bir ders verecek değiliz. Fransa'da, Almanya'da, Amerika'da böyle oluyor, şöyle oluyor diye bunu biz kaale bile almamalıyız. Çünkü, şimdiye kadar burada cereyan eden müzakerâttan bir dereceye kadar tecrübe gördüm de, müstefid oldum; ikinci derecede ne olmak lâzım geldiği hakkında da rey beya edeyim. Bu usûl, Fransa'da ve başka bir yerde dahi olmasaydı, bizde icad edilmek lâzım gelirdi. Neden? Padişahımız, müşkil bir mevkide bulunabilir, ihtilâf, Heyet-i Vükelâ ile Mebûsân arasında zuhur ettiği halde, her vakit feshine karar verebilir ve istediğini de yapabilir. Fakat acaba şuna buna müracaat cylemekten faidesi yok mu? Bunun cevabını kendileri versinler. Bendeniz vermem. Bu Meclis-i Âli, usûl-ü idaremize göre behemehâl reyini vermelidir. Ama, Mebûsân değil, başka bir heyet olsun, ne yapacaklarını efendimiz bilir. Fakat, sorsa ne olur? Bizim reyimiz istişâridir. Filvaki, istişâreye vakit bulursa leh ve aleyhlerde beyânât olabilir; fakat her halde bir nasihat diyemem. İstilâm yolunda böyle olmak lâzım gelir diye söyleyebilirim. rey olarak değildir; bunu tekrar ederim. İkinci derecede olmak üzere tâdilâtın hâlimize göre yapıldığı, gerek Encümen-i Mebûsânca, gerek buraca tasrih edilmediğinden bu mevaddı mevkî-i bahse bile koymak icap etmez.

REİS — Başka bir mütalâa beyan buyuruluyor mu?

MUSA KÂZİM EFENDİ — Müsaade buyuruluyor mu?

Yorgiyadis Efendi buyuruyorlar ki: ne gibi bir zaruret bizi Kanun-u Esâsinin tâdiline mecbur ediyor? Ve bu bâbta tetkikat icra edilmemiştir diyor. Halbuki, tetkikat icra edilmiş, Meclis-i Mebûsân uzun uzadıya düşünmüş, şurada bir risâle şeklinde bir mazbatata okundu. Onun içinde mufassalan zikrolunmuş; biz bunu tekrar etmedik, ihzâr ettik. Mamafih, bir memleketi idare eden Hükûmettir, her yerde Kuvve-i

Teşriyyenin fevkinde Kuvve-i İcraiyye varsa da burada bizim Hükümet, Kuvve-i Teşriyyenin mahkûmu olmuştur. Kuvve-i Teşriyyeye her dakikada mahkûm olan bir heyetin nüfuzu, ne derece tenezzül edeceği zarife muhtaç değildir. Dört senelik tecrübe gösterdi ki, herhalde Hükümetin kuvvetli bulunması icap eder. Meşrûtiyetin birinci senesinde Kanun-u Esâsiyi tâdile başladık. Eski kanunumuzu az gördük. Orada, bendeniz zannediyorum ki, Hükümet Kuvve-i Teşriyyeye karşı daima mahkûm kalırsa, Memleket hakkında iyi olur; fakat maatteessüf tecrübe gösterdi ki öyle değil. Anlaşıldı ki, Hükümetin kuvveti olmadıktan sonra memleketi idare etmek kaabil olmuyor. Binaenaleyh Hükümet bunu düşünmüş, hakk-ı feshi, eski kanunda olduğu şekle iera etmek istemiş ve teklif etmiş. Meclis-i Mebûsân, Hükümetin teklifini aynen kabul etmemiş. Yirmi beşinci senesi Kanun-u Esasiden vaz edilen kuyûd-ki, dört kayıttan ibarettir, den ikisinin ref'ini ve ikisinin ipkâsını istiyor. O dört kayıttan biri, Meclis-i Âyan'ın muvafakatı ikincisi, Hükümetle Meclis-i Mebûsân arasında ihtilâfın zuhuru; üçüncüsü, Hükümet teklifinde ısrar ederse Mebûsânın mükerreren ve kat'iyyen reddi; dördüncüsü, Heyet-i Vükelânın istifâyaya mecburiyeti; işte bunlar. Hakk-ı fesh, böyle dört kayıt altına alınmış, eli ayağı bağlanmış. Vâkıa iki defa fesh vâkı oldu, lâkin ben zannediyorum ki vâkı olan feshler bihakkın kanunî olmadı. Çünkü, bihakkın kanunî fesh, kaabil değil. Bizim Kanun-u Esâsimizin şekli-i hâzırı buna müsait değildir. Bir memlekette - ki bilhassa bizim gibi hâl-i bidâyette bulunan bir memlekette - Hükümdarın hiçbir hakkı olmazsa, Meclis-i Mebûsâna karşı hiçbir kuvveti olmazsa, o memleketten ne beklenir. Tabii, bir herc-ü merc hâsıl olur. Nitekim, dört senelik tecrübe bunu göstermiştir. Binaenaleyh, bunda bir zaruret yoktur, demek bence zâiddir. Esbab-ı mücibe vardır, fiilen vardır ve bütün fecây-i ile vardır. Artık, bu kadar fecâ-i meydanda iken, tâdilâtın ne lüzumu vardır demeye mahal yoktur. Mâhâza bu defa Hükümetin bizden istediği tâdil, Hükûmete büyük bir kuvvet vermiyor. Matlup olan tevazûn-ü kuvvadır, bu da pek tabiidir. Tevazun-ü kuvvâ hâsıl olmazsa, hiçbir şeyde kuvvet bulunmaz. Bir cisimde bile tevazûn-ü kuvva olmazsa, o cisim yok demektir. Nerede kaldı ki, bir millet tevazûn-ü kuvvâ olmasızın yaşayabilsin. Maatteessüf, bu tâdil dahi, tava-zûn-ü kuvvayı lâyıkıyla temin etmiyor. Çünkü, arz ettiğim gibi dört kayıttan ikisi kaldırılıyor, diğer ikisi de kemal-i dehşetle bakî kalıyor. Kalkan kayıtlar, yalnız Âyanın muvafakatı, sonra Vükelâ ile Mebû-

sân bir madde hakkında ihtilâf edip de Vükelâ fikrinde ısrar ve Mebûsân kat'iyyen ret ederse, Vükelânın istifâyaya mecburiyeti; işte bu iki kayıt kalkıyor. Yine iki kayıt kalıyor. Demek ki, hakk-ı fesh yok. Vükelâ ile Mebûsân arasında bir maddeden dolayı ihtilâf hâsıl olacak, Vükelâ ısrar edecek, Mebûsân vükelânın talebini mükerreren ve kat'iyyen reddedecek, ondan sonra mükerreren isterse Meclis-i Mebûsânı dağıtacak, isterse Vükelâyı istifâyaya davet edecek. Zannederim ki, bu verilen hakk, büyük bir şey değildir. İstenilen tevazûn, yine hâsıl değildir. Ne ise, Hükümet buna razı olmuş. Talât Bey Encümeni-mize geldi, şifâhen izahat verdi. (Bunu Meclis-i Mebûsân da kabul etmiş, biz niye razı olmayacağız, bunu anlayamıyorum. Bilâkis, bu kayıttan dolayı bir mevzuu töhmette kaldık. Bu töhmeti kendimizden izâle etmek lâzımdır. Rahatsızım, bu kadar söyleyebilirim.

REİS — Başka bir mütâlâa var mı? Yoksa müzakere kâfi mi?

GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA — Demin dedim ki, bu kanunun heyet-i umumiyyesi savaptır. Münferiden madde-be-madde okuyalım. Yine bu fikrimde sâbit olmakla beraber, bir şey arz etmek isterim. 1293 Kanun-u Esâsisinde bu kanunun tâdilüne dâir sarahat yoktur zannederim. Halbuki 1325 senesinde Meclis-i Umumi doğrudan doğruya maddelerden bâzılarını tâdil etmiş ve Heyete arz etmişti. O vakit Musa Kâzım Efendi Hazretlerinin buyurdıkları gibi, başka fikir ve mütâlâada bulunarak bu noktayı mevzuubahs etmedik, hepimiz mühim bir şeye nâil olduk, elimizden kaçırmayalım mütâlâasıyla Kanun-u Esâsinin fesh maddesini kuyûd-u zâide ile takyit ettik. Şimdi ise bu hareketin sekameti tebeyyün etti. Binaenaleyh, ben şimdi diyorum ki; o vakit Meclisimiz hem eldeki kanunu tatbik, hem de nâzımlık etmemeli idi; nasılsa oldu. Şimdi yeniden tâdilâta giriliyor. Bu bâbta bir mülâhaza dermeyânı iktiza etmez mi acaba? Çünkü bâzı devletlerde görüyoruz ki, tatbik meclisi başka, yapma meclisi başkadır. «konstitüant» ünvanıyla bir meclis toplanıyor, müzakere ediyor, bilâhare heyet-i umumiyyeye tevdi ediyor. Bunlar bizde meşkûten anı geçmiş. Böyle olunca herkes ikide birde tâdilât teklif edebilir. Bence hattâ 1325 senesinde yapılan tâdilât bile yolsuzdur. Çünkü sekameti tebeyyün etti. Fakat rücu edebilir miyiz? Bu defada da Encümence bu noktanın nazar-ı dikkate alınmadığını görüyoruz. Düşünülmemiş, mütâlâa edilmemiş. Bilmem ki, mütâlâaya lüzum var mı?

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Paşa Hazretlerinin buyurdıkları mesele, diğer bir mesele-i hukukiyyedir, bu maddeye taalluk etmez. Filhakika bâzı memleketlerin kanun-u esâsisinde kanun-u esâsi tâdilâtı birtakım takyidâta tâbi tutulmuştur. Fakat bizim Kanun-u Esâsimizde bu gibi takyidât mevcut ve mezkûr değildir. Kanun-u Esâsi tâdilâtının ne tarzda yapılacağını kavânin-i esâsiyesinde zikreden devletler o usule tebâiyyet ederler. Fakat bizim kanunumuzda bu bâbta bir sarahat yok iken buna riayet etmemize bir mecburiyyet yoktur. İleride Kanun-u Esâsi tâdilâtı müzakere olunduğu zaman böyle bir kaydın ilavesi lüzumu mevzuubahs olabilir. Bu, âtide müzakere edilecek bir meseledir. Bugünkü işimizle doğrudan doğruya teması yoktur zannedirim. («Doğru» sadaları)

REİS — Müzakere kâfi mi efendim? («kâfi» sadaları)

Nail Bey ve rüfekaşının imzalarını hâvi olup, müzakerenin kifâyeti ve mevadd-ı muaddelenin tâyin-i esâmî suretiyle reye vâz'ı hakkındaki takririni okutuyorum.

Meclisi Ayan Riyaseti Celilesine

Kanunu Esasinin 7, 35, 42 ve 72 nci maddelerinin tadilatı hakkında Encümeni Mahsusunca tanzim olunan mazbata üzerine cereyan eden müzakerat kâfi addedilerek keyfiyetin tayini esamî suretiyle reye vazedilmesini talep ederiz.

12 Mayıs, sene 1330

Şerif Ali Cafer

Abdurrahman

Aristidi

Mehmet Ali

Mavrokordato

Dilberzade

Musa Kâzım

Hüseyin Hüsnü

Nail

ARİSTİDİ PAŞA — Maddeler okunmadı efendim, müsaade buyursanız da okusalar.

ABDURRAHMAN BEY — Heyeti umumiyesi kabul olunsun da, badehu maddeler okunsun.

REİS — Mevaddı muaddeleyi okutuyorum.

(Elyevm meri olan 7 nci maddenin fıkrai muaddelesi)

«... Otuzbeşinci madde mucibince Meclisi Mebusanın üç ay zarfında intihap olunup içtima etmek şartıyla ve Heyeti Ayanın muvafakatiyle ledelikliğe feshi... Hukuku Mukaddesei Padişahidendir.»

(Meclisi Mebusanın ahiren kabul ettiği şekli muadeli)

«Otuzbeşinci madde mucibince Heyeti Mebusanın ledelikliğe feshi ve müddeti teciliye ve tatiliyenin mec-

muu müddeti içtimaiyei seneviyenin nisfını tecavüz etmemek ve o sene içtimaiye zarfında müddetini ikmal eylemek üzere tecil ve tatili hukuku Mukaddesei Padişahidendir.»

ARİSTİDİ PAŞA — Burada deniliyor ki, bu maddede, 7 nci maddenin hükmü, gelecek 35 inci maddeye atfolunuyor. Halbuki aklen ve mantiken evvel olan bir madde muahhar gelen bir maddeye atfedilemez. Muahhar olan madde mevadî evveliyeye atfedilebilir. Fakat henüz mevcut olmayan mevadda atfı hüküm edilemez. Onun için bu maddenin tanziminde aklen ve mantiken bir yanlışlık vardır zannedirim. Halbuki burada böyle olmuyor. (7 nci maddeyi tekrar okur)

Otuzbeşinci madde diğer bir hükmü mutazammındır. Nasıl oluyor da 7 nci madde, henüz vücudu olmayan 35 inci maddeye atfı hükmediyor? Bunu mantiken doğru görmüyorum.

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Madde mevcuttur.

ARİSTİDİ PAŞA — Nerede mevcuttur?

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Âtidede. Gerek muahredatta ve gerek mukavvelatta vesairede birçok maddeler bu suretle mevzuubahs ediliyor.

ARİSTİDİ PAŞA — Bendeniz zannedirim ki, bazı kavaninde atf caizdir. Fakat maddelerin mevcut olması lazım gelir.

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Bilfarz bir kanunun 3 üncü maddesinde denebilir ki, şöyle böyle birtakım ahval vukuunda 98 inci maddede dermeyer edilen mücazat tatbik edilecektir. Bu kabil emsal muahhedata dahi vardır.

ARİSTİDİ PAŞA — 98 inci madde, 3 üncü maddeye atfen söylenebilir. Fakat 3 üncü madde, 98 inci maddeye atf ve hükmedilemez.

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Pek çok emsali vardır.

ARİSTİDİ PAŞA — Ben göremiyorum.

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Var, var.

AZARYAN EFENDİ — Kanunu Esasi birçok fasıllara taksim olunmuştur. Fasılların biri Memaliki Osmaniye, diğeri Vükelaî Devlet, üçüncüsü Meclisi Umumi fasıllarıdır. Bugün de heyeti umumiyesine müteallik bazı mevaddan bahsolunuyorken birinden diğerine nakil caizdir ve biri diğerinden muahhar olduğu için bahsetmemek kabil değildir.

ARİSTİDİ PAŞA — Vakıa bu kanun fusulü müteaddiye münkasemdir. Eğer bu fusul evvelce tanzim

edilmiş olaydı, bu suretle atfı hüküm caiz olurdu. Fakat mademki 7 nci madde, 35 inci maddeden evvel tanzim edilmiştir ve 35 inci maddede zikrolunan hususatin ne olduğunu henüz bilmiyoruz. Onun için 7 nci maddenin tertibi ona göre olmalı idi; fakat olmamış. Beyefendi buyurdular ki, birçok kavaninde emsali vardır. Halbuki hiçbirisinde akdem olan muahhare atfı hükmetmiyor, bilakis muahhar olan mukademe atfı hükmetmiyor.

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Heyeti Ayanın Nizamnamei Dahilisinin 5 inci maddesinde de beyanatımı müeyyit bir fıkra vardır. Şöyle ki; «Elliikinci maddede muharrer vazaif ile mükelef oldukları halde kâtipler, Heyeti Ayan azası içinde olmak üzere reyi hafî ile bir sene için intihap olunur.»

ARİSTİDİ PAŞA — Belki de vardır. Bendeniz bunu kabul edemiyorum.

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — İşte Heyeti Ayanın Nizamnamesi; onda da var; başka kavaninde de var, muahhedatta da var.

HALİM BEY — Bu şekilde ait bir meseledir.

REİS — Heyeti umumiyesini reye koyalım.

ABDURRAHMAN BEY — Madde-be-madde okunup reye konmalı.

(Sureti bâlâda muharrer layihanın 7 nci maddesi okundu)

REİS — Şimdi 7 nci madde okundu, reye koyalım mı? Beyanı reye edecek zevat var mı? Muhalefet eden yok. Eğer muvafakat ediliyorsa mazbatanın heyeti umumiyesi hakkında reye müracaat edilir.

MEHMET ŞÜKRÜ PAŞA — Nizamnamei Dahilde madde madde okunup, bilahare hepsinin reye konacağı muharrerdir.

GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA — Yok, bir madde okunur, reye konur, sonra ötekine geçilir.

(Cafer Paşa ve rüfekaşının imzasıyla müzakeratın kifayetine dair ita edilip evvelce kıraat olunan takrir tekrar okundu)

REİS — 35 inci maddeyi okutuyorum.

(Sureti bâlâda muharrer layihanın 35 inci maddesi okundu)

REİS — Bir mütalaa var mı efendim? («Hayır» sesleri)

(43 üncü madde okundu)

REİS — Mütalaa var mı efendim? («Hayır» sesleri)

Şimdi bu, takrir mucibince, tayini esami suretiyle reye konacak; tadilatı aynen kabul edenler beyaz, etmeyenler kırmızı kâğıt verecekler. Lütfen reylerini zi istimal buyurun.

(Reyler istimal edildi.)

ARİSTİDİ PAŞA — 35 inci maddenin iptidasında deniyor ki, (Heyeti Mebusan ile Vükela arasında mütehaddis ihtilafattan birinin kabulü halinde...)

İkisinin kabulü halinde ne olur? Evvelki tertip daha doğru imiş. Evvelkinde alehtlak (ihtilaf vukuunda) deniyor. Acaba bunun tadiline sebep nedir? Bu sureti tadilden bir şey anlaşılmıyor. Bu tarz ile birçok maddelerde ihtilafın mevcudiyeti farzediliyor.

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Birisinin kabulü bu neticeyi tevhit ederse ikisinin kabulü aynı neticeyi evveliyetle tevhit etmez mi?

ARİSTİDİ PAŞA — Evvelki maddedeki (Vükela ile Heyeti Mebusan arasında ihtilaf zuhurunda) diyor. Daha doğru, daha sarihtir. Bunu terketmekteki hikmet nedir?

MEHMET CAVİT BEY (Maliye Nazırı) — Bu şekil meselesidir efendim.

REİS — Reyini istimal etmeyen var mı? (Yok sesleri) Rey istimali hitam buldu.

Reylerin tasnifi yapılacaktır.

(Reylerin tasnifi yapıldı)

REİS — Tasnif neticesini arz ediyorum :

Adedi mürettep altmıştır, binaenaleyh sülûsan ekseriyet kırk reyle hâsıl olmak lazım gelir, mevcudumuz ellidir. Kanun layihası kırksekiz reyi muvafık ile kabul edildi. Bir rey mualleldir. Yorgiyadis Efendi de reyden istinkaf etmişlerdir.

Bir çeyrek saat teneffüs edelim.

Hitamı Celse

Saat : —

İKİNCİ CELSE

Kuşat Saati : —

REİS : Rifat Beyefendi

KÂTIPLER : Nuri Bey, Abdülhak Hamit Bey

REİS — Meclis açıldı.

Müzakereye devam ediyoruz. Kanunu Esasi tadilatı alakalı bir takrir var, okutuyorum.

Riyaseti Celileye

Cümlece malum olduğu cihetle her memleketi meşruta kavanini esasîyelerini hini vaz ve tanziminde noktai mühimmeyi piş-i nazarı dikkate alır. Bunlardan biri, Makamı Hükümdariyi takviye etmek demek olan (monarşi konstitüsyonel) dir. Diğerisi ise Hâkimiyeti Milliye olup şu tadilden maksadı aslî şekli evvel ise Hukuku Şahancıye riayetkâr olup, 1239 Kanunundaki asla rücu etmek icabeder. Yok, eğer şekli sanî ise mezkûr maddeleri 1325 tadilatıyla ipka lazımdır.

Çünkü, Saltanatı Osmaniye Hilafeti İslamiye ile tetevvüç etmiş bir Devleti muazzama olduğundan, bilfiil memlekette alâkadar olarak yaşayan umum Osmanlıların terbiyei fitriyei kadimeleri makamı muallayı Saltanata tazim ve itaat esasına müpteni olduğuna ve tecaribi adide bu isabeti mücyyit bulunduğuna binaen, mevaddı mebhusanın 1293 Kanunundaki muvakkata ircaı reyindeyim.

Mehmet Fuad

ARİSTİDİ PAŞA — Bu okunan rey varakası kimindir?

REİS — Mehmet Fuat Paşanıdır. Şimdi okunan rey varakası birinci celsede reyleri okurken muallal olduğu beyan olunan varakadır.

2. — Arızai Cevabiye Encümeni mazbatası.

REİS — Arızai cevabiye'nin müzakeresine başlıyoruz.

Encümenin hazırladığı müsveddeyi okutuyorum.

Şevketli Padişahımız,

Evvel ve ahir zuhur-yafte olan teşevvüşatı dahiyyeyi, amal-ı kadimeyi istila-cüyanelerine vüsul için fırsat ittihaz eden hükümatı müttetikai mütacavire ile vukua gelen muharebatı müessife ilcasıyla müdde-i medide mesdud kalan Meclisi Umuminin bu kere hüzuru hümayunu mülükaneleriyle küşadı münase-

beti mübecclesiyle izz-i hitabı müstetabı Şehriyari-lerine mazhar olan Heyeti Ayan, Atebei Seniyei taddarı azamilerine fartı musadakat ve samimiyette ref'i savt-ı şükran eyler.

İlanı Meşrutiyetten beri teçhizat ve levazımı askeriye'nin ihzar ve ikmalî ve mazinin asarı tahripkârane-sinin izalesi emrinde ihtiyar olunan fedakârî ve masrûf olan mesâiye rağmen Ordu-yu Hümayunun mağlubîyyeti ve bunun istilzam eylediği masâib-i günâgün, kulübümüzde iltiyâm-nâpezir cerihalar açmış olmakla, bu hezimetin esbâb-ı gaamızasını tetkik ve müsebbiblerinin zâhire ihracı emrindeki idare-i Seniyye-i Mülükânelerini âti için daî intibah ve ibret addeder ve Divân-ı Âlî-i Askerinin adalet ve bitarafisi hakkındaki beyanat-ı Şâhânelerine rabt-ı kalp eyleriz.

Harbin devr-i evvelindeki safahat-ı ahval ne derecelerde bâdi-i hüzn ve melâl ise, devr-i sânisinde tâmir-i masâib için Hükümet-i Seniyyelerinin ve lâsiyemâ Mahmut Şevket Paşa Merhumun mesâi-i memdûha-i kârâşinâisi ile kılâmızın müdafaât-ı dilirânesi dahi şâyan-ı takdîr ve istihsandır. Merhumun suret-i feciada vuku bulan şahadetinden mütahassıl teessürât-ı Şâhânelerine an-samim iştirâk eyleriz.

Düşmanlarımızın arasında tekevvün eden ihtilâfât ve mücâdelâtın bilâ teahhur istifade ederek, Pây-taht-ı Sâni-i Devleti istirdâd ve makarr-ı Hükümet-i Seniyye-i müdafaaya salih bir hatt-ı metin elde etmeğe ve bu suretle gösterilen kuvve-i zindegi ile, müstağrak-ı yes ve fütûr bulunan Millete ez-ser-i nev bahş-ı ümid-i hayat eylemeye muvaffak olan ricâl-i siyasiyye ve askeriyyeye teşekkürâtımızı beyan ile beraber, müdafaai Vatan uğrunda terk-i hayât edenler için dahi kemâl-i teessürle duâhân olarak cümlesinin akraba ve müteallikatına arz-ı tâziyet eyleriz.

Düvel-i Muazzamanın Adalara müteallik mukarreratı, müstakbelde Anadolunun emn-ü-âsâyişini temine gayr-i kâfi görülmekle, karar-ı vâki teessüfe şâyân ve bu mes'ele-i mühimmenin menâfi-i esasiyyemize muvafık olacak surette sulhen tesviyesiyle, Lozan

Muahedesi mücibince, İtalya yedindeki Adaların ankarib iade olunacağı hakkındaki temhidât-ı Şâhâneleri, hukuk-u Saltanatın muhafaza edileceğini mübeşşir bulunduğundan, sezâvâr-ı hamd ve şükrandır.

İnkışaf-ı iktisadî ve ticarîmizin temini ve emniyyet ve âsâyiş emr-i mühimminin takriri için ittihaz ve tensip olunan teftiş sureti, muvâfık-ı hâl ve maslahattır.

İnşa ve işletme imtiyazı itâ olunan hutût-u hadidiyye ve limanların temin ve tevfir-i ticaret ve servete dahli ve nef-i küllisi musaddak olmakla beraber, Şarkta teşekkül edecek olan şebke-i hutût-u haddidiyyenin Merkez-i Saltanata raptı zımında Ankara - Sivas Hattının bir an evvel inşası husûsundaki ehemmiyet, müstağni-i ârz ve beyandır.

Sulh ve müsâlenretin ancak kuvvet ile istihsal ve idâme olunabilmesine ve Devlet-i Aliyyenin vaz-ı coğrafîsi icabınca, kuvvetli bir donanmaya mâlikîyyeti lüzumu, harb-i ahîrin netice-i müellimesiyle dahi sâbit bulunmasına mebnî, kuvâ-yı berriyyece tazmin-i zâiyât ile teyid-i meknete ve bahren istitaat dahilinde tezyid-i kuvvete hasr-ı gayret bir mesele-i hayâtiyye hükmünde olmakla, Milleti Necîbe-i Osmanîyyenin bu bâbdaki irşâdât-ı Mülûkânelerine tebaiyyet edeceği ümid-i vâsıkındayız.

Şuabât-ı fenniyye ve idariyyenin ıslahı zımında mutahassısın-i ecnebiyyenin celbi hakkındaki İrade-i Seniyyeleri, işbu ümniyyenin dahi temin-i husûlünü kâfil olacağına şüphe edilemez. İki sene devam eden muharebâtın icabettiği masârifin kapatılması için ihtiyar edilen Düyûn-u Gayr-i Muntazamanın edâsı maksadıyla akdolan istikrazı, Meclis-i Âyân, bir muvaffakiyet ve Bütçenin muvâzenesini ihlâl edecek ahvalden içtinap edilmesi emrindeki İrade-i Mülûkânelerini aynı hükmet telakki eyler.

Devletin şimdiye kadar mahrum olduğu bazı menâbi-i vâridattan istifade için, Düvel-i Muazzama ile girişilmiş olan müzakerâtın hüsn-ü neticeye iktiran edeceği ve bu suretle tahassul eden itilâfların gelecek seneden itibaren, bir taraftan Bütçenizi tevzîn ve diğer taraftan Düvel-i müşârunileyhim ile münasebât-ı siyasiyye ve iktisadiyyemizi takviye ve tahkîm ve Memleketimizin sulh ve sükûn dairesinde terakki ve inbisat-ı iktisadîsini temine medâr olacağı hakkındaki ümid-i Şâhânelerinin bitevfikihi teâlâ az zamanda hayyiz-ârâ-yı husûl olmasını temenni eyleriz.

Düvel-i Muazzama-i müttehâbbe ile münasebât-ı siyasiyyemizin kemâkân samimî, müteakabilen ibraz olunan meâsir-i itilâfiyye ile daha ziyade inbisat ve

inkışafa müsait bulunduğuna dair olan tebşirât-ı Seniyyeleri, Devletimizin siyâset-i hâzıra-i hâriciyyesinin emniyyetine ait delâil-i meşküredendir.

Hâl-i harbin hitamı cihetiyle, komşu Hükümetlerle iade-i münasebât edilmiş olması ve İran hududunun tahdidiyle ihtilâfâtın bertaraf kılınmış bulunması, devre-i sükûn ve âsâyişin hulûlünü irâe eylediğinden, zâiyâtımızın telâfisi için kemâl-i azm ve metanetle çalışmağa lüzum-u kavî vardır.

Kanun-u Esasinin, tevâzün-ü kuvâ esasına nazaran mülga Meclis-i Mebusanca tâdil edilip, Hey'et-i âcizânemize mevdû olan mevaddının encümen-i mahsûsunca tetkikine mübaşeret ve müsâraat edilmiş olduğu gibi, peyderpey tevdi olunacak levayih-i kanuniyyenin menâfi-i Mülk ve Millete muvafık surette tetkik ve temşiyetine bezl-i gayret ve Hükümetin, Memleketi müstaîd olduğu terakkîyâta isâl emrinde vâki olacak icraât ve mesâîsine muzaheret edeceğini arz ile, Meclis-i âcizânemiz zât-ı Hilâfetsimât-ı Şehriyarile Millet-i Necîbe-i Osmanîyye için Cenâb-ı Hak'tan mes'ûdiyyet ve muvaffakiyyet temennî eder.

10 Mayıs Sene 1330

Izzet Paşa

Abdülhak Hâmit Bey

Reşit Âkif Paşa

Topçu Feriki Rıza Paşa

Halim Bey

REİS — Bir mütalâa beyan etmek isteyen varmı?

MAVROYINI BEY — Söz isterim.

Nutk-u iftitahî lâyiha-i cevâbiyyesinin hin-i müzakeresinde, gerek memleketin takviyesi ve gerek onun ıslahatı hakkında ittihaz olunacak siyasetin hutut-u esasîyyesi üzerine oldukça bahs ve müzakere etmek her bir parlamentoda âdet hükmüne girmiştir. Maafih işbu parlamentonun kûşâdından evvel vukua gelen ahval-i fevkalâde ve müellimeyi nazar-ı itibare alarak, bu sene âdet-i mezkûreden bilistifade nutuk irad etmek arzusunda değilim.

Ancak, daima Türkiye'nin hakikî menafiini gözeterek bir kaç söz söyleyeceğim. Ümit ederim ki, şu bir kaç söz, Heyet-i Muhtereme tarafından hüsn-ü kabule mazhar olacağı gibi, Edirne Şehrinin istirdadına muvaffak olan ve bundan dolayı bütün memleketin şükranına bihakkin şâyeste olan Said Halim Paşa Kabinesinin programına dahi muvafık görülecektir.

Bir hükümeti hâl-i saadete isâl etmek için bütün ahalisi sulh ve sîlmde yaşamak farzdır. Adalet ve âsâyiş-i umumîyye olmayan bir yerde, orada her bir terakki tevakkuf eder. Herkeşçe malûmdur ki, âsâyiş-i

umumiyyeden mesul ve onun muhafazasına memur olan Hükümet-i Mahalliyedir.

Memâlikimizin bir veyahut müteaddit kısımlarında iğtişâsât-ı ciddiye zuhuru takdirinde, evvelâ iğtişâsât-ı mezkûreyi davet eden esbâbı aramakla vakit zayi etmemek, ancak hemen bir dakika bile fevt etmeksizin ve kemal-i süratle iğtişâsât-ı men etmek esbabına tevessül etmeli, tabir-i âherle her şeyden evvel âsâyişi takrir, tasarruf-u hususiyyeyi, hürmet ve riayet ve akvam-ı muhtelifi beyninde vifaki, tavsiye etmeli; ve himmet-i mezkûre, yalnız, sözlere münhasır kalmayıp fiilen de tatbik ettirmeli. Memâlikimizin necâlı bu gibi siyasetin tatbikine mütevakkif olduğunu müellim bir tecrübe bize aynen gösterdi.

Binaenaleyh, Hükümetin menafi-i âliyyesini nazarı itibara alarak ve aynı zamanda Heyet-i Muhtereme, suret-i telâkkimi kabul edecekleri ümidiyle, Nutk-u Padişahiye cevaben yazılacak lâyiha-i cevabiyyede, Memleketimizin malûm olan bazı kısımlarında elyevm hüküm ferma olan sefalet ve iğtişâgâtın yerine hemen refah ve saadeti ve temin-i inzibatı iade etmek esbâbının istikmalî, bütün Memleketin menafi-i siyasiye ve iktisadiyyesi iktizasından bulunduğu dair açık bir surette bir cümlemin ilâvesini teklif ederim.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Acaba tağyin-i mevzi edebilirler mi?

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA — İğtişâstan bahs ediyorlar, nerede olduğunu tasrih etsinler.

MAVROYINI BEY — Tasrihe hâcet yoktur.

LEGOFET BEY — Şevketmeab Efendimiz, Nutk-u Hümayunlarında asker evlâtlarının şehadet ve esaretinden müteessir olduklarını beyan buyuruyorlar. Padişaha sadık olan tebeanın ve hususiyle Pay-itahtın kurbunda aç ve sefil bir çok muhacirinin bulunması, teessür ve hayretimizi mucip olduğu halde, Ariza-i Cevabiyyede buna dair hiç bir fıkraya tesadüf edilemiyor. Zannederim buna dair bir iki kelime ilâve edilebilir.

Çünkü Padişahımızın evlâtları, yalnız asakiri-i şâhâneleri değildir. Bir de hicret eden tebaaları vardır. Onların infak ve taayyüsü için lâzım gelen tahsisat tayin olunmalıdır ki, ahval-i terfih edilmiş olsun. Feth-i Kostantiniyye'den beri orada mütemekkin olan tebaa-i sadika-i Şahanelerinin envâl ve akarında hicret vesilesiyle başkalarının gözü olmasın. Hükümet-i Seniyye, muhacirine tahsisat tayin etmelidir. Zira orada ki tebaa, ycs venevmedi içindedir.

MEHMET ŞÜKRÜ PAŞA — Bunda Ariza-i Cevabiyyeye taâllûk eder hiç bir cihet yoktur.

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA — (Buna taâllûk eden fıkrayı okuyarak) Ariza-i Cevabiyyede zâten zikr olunmuştur. Ve bu fıkra hepsini câmidir.

REİS — Başka bir mütalâa var mı?

ABDURRAHMAN BEY — Hey'et-i umumiyyesi kabul olundu.

MEHMET FUAT PAŞA (Müşir) — Eğer mesâğ varsa, Nutk-u Hümayunun haricinde daha bir, iki söz söylemek istiyorum. Malûmunuzdur ki, Hanedân-ı Hümayûna mensup zevâtın bazıları dahi muharebeyi iştirâk etti, hattâ içerisinde mecruh olanlar da vardır. Bu keyfiyetin şâyân-ı takdir olduğuna dair Ariza-i Cevabiyyeye bir fıkra ilâve edilmelidir. Vâkıa, Henadâna mensup zevâtın bir kısmı, Ordu dahilinde ise de, muharebât-ı ahirede harbe iştirâkleri emsali nâmesbuk olduğundan, şayan-ı şükran olan bu keyfiyyeye karşı takdirâtta bulunulması münasip olur zannındayım.

REİS — Mehmet Fuat Paşa Hazretlerinin fikri kabul buyuruluyor mu?

NURİ BEY — Ariza-i Cevabiyyede yalnız Nutk-u Hümayunda münderiç olan mebâhise, cevap verilmeğe lâzımdır.

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Madde madde müzakeresine girildiği takdirde ilâve edilebilir.

ABDURRAHMAN BEY — Şevketli Padişahımız hitabına «Efendimiz Hazretleri» cümlesi ilâve olunmalıdır. («Münasip» sesleri).

REİS — Başka bir mütalâa var mı?

SALİH HULUSİ PAŞA — Duahân tâbiri yerine, rahmethân denilse daha münasip olmaz mı?

REİS — Rahmethân yazılmak münasip midir?

SALİH HULUSİ PAŞA — Çünkü şüheda hakkında rahmet temenni edilir.

NURİ BEY — Rahmethân tâbiri daha muvafıktır zannederim.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Rahmet okunmaz, okunan ancak duadır.

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA — Birisi vefat edince Rahmetullah-ı aleyh denir.

SALİH HULUSİ PAŞA — Rahmet suretinde tasbihi daha muvafık olur zannındayım.

REİS — Nasıl arzu edilirse, o surete ifrâğ olunur.

REŞAT ÂKİF PAŞA — Duadan maksût, bizzat olan şey vefat edenlerin rahmet-i Rahmana vâsil olmalarını temennidir. Mahâzâ tensib-i âlileri ne merkezde olursa Encümen onu kabul eder.

REİS — O suretle tashih edelim mi?

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Tashihe lüzum yoktur. Duahân tâbiri iyidir. Ve 'bu mânâyı da tamamıyla ifade eyliyor.

NURİ BEY — Tashihâtın icrası için Encümene havale edilmek iktiza ediyor, fakat bu tashih için meselenin Encümene havalesi teklifi zâittir, beyhude vakti izâa eyler.

HALİM BEY — Eskiden bu gibi, tashihâtta roye müracaat edilirdi, münasipse yine öyle yapalım.

REİS — Burada tashih etmek muvafık mıdır?

REŞİT ÂKİF PAŞA — İki kelimelik bir şey için tashih külfetini ihtiyar etmek fazladır.

REİS — (Duahân) kelimesini ipka edelim mi?

REŞİT ÂKİF PAŞA — İpka edelim. («İpka edelim» sesleri).

BOHOR EFENDİ — (Gayr-ı kâfi görülmekle) yerine (olmakla) denilse daha muvafık olmaz mı?

GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA — Kabul ederiz.

REİS — Fıkrayı okutuyorum.

(Düvel-i muazzamanın adalara müteallik mukarreratı müstakbelde Anadolunun en ve âsâyişini temine gayr-ı kâfi görülmekle karar-ı vâki teessüfe şâyân ve bu mesel-i mühimmenin menâfi-i esasiyyemize muvafık olacak surette sulhen tesviyesiyle, Lozan Muahedesi mücibince İtalya yed'indeki adaların ankarib iade olunacağı hakkındaki temhidat-ı Şâhâneleri, Hukuk-u Saltanatın muhafaza edileceğini mübeşşir bulunduğundan, sezâvâr-ı hamd ve şükrandır).

SALİH HULUSİ PAŞA — «Emn ve âsâyişini temine» tâbirini zayıf görüyorum. Demek oluyor ki, şimdiki halde bir şey yoktur. Anadolunun tamamiyeti ve emn-ü asâyişin temini lâzımdır. O halde «müstakbelde Anadolunun tamamını ve sevahilin emn ve âsâyişini temine gayr-ı kâfi desek, münasip olur. Zâten Ariza-i Cevabiyyede Anadolunun tamamiyeti bahşi de geçiyor. Âsâyiş meselesi sırf sahildeki kaçakçılığın men'i keyfiyetidir. Halbuki bu meselede adaların derece-i ehemmiyeti de kaabil-i inkâr değildir.

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA — İsabet olur. Onun da bu yolda tashihini teklif ederim.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Encümen, muvafakat-ı arz eder. Mahâzâ Heyet-i Umûmiyye ne derse, ona göre hareket edilir.

İZZET PAŞA — Anadoluya halen arız olmuş bir şey var mı? Encümen bunu bilmiyor. Müstakbele ait bir şey denilemez. Yarın, cereyan edecek bir fenalık-

tan haberdar değiliz. Onun için «müstakbel» demeye mecburuz.

ABDURRAHMAN BEY — Salih Paşa Hazretlerinin tashihi veçhiyle tashih edilmesini talep ederim.

NURİ BEY — «Müstakbelde» kelimesi tayy edilirse, maksat hâsıl olur.

SALİH HULUSİ PAŞA — Fikrimce, Emn ve âsâyiş kelimesi pek zayıftır. (Müstakbelde) Anadolunun tamamiyeti ve sevahilin emn ve âsâyişini temin» den-se daha muvafık olur.

GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA — Şu fıkra bir daha okunsa.

AZARYAN EFENDİ — Evet, bu kelimeyi kaldıralım.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Efendim, müstakbel kelimesini kaldırır, onun yerine tamamiyyet kelimesini ikame edebiliriz.

REİS — O halde nasıl olur?

NURİ BEY — Pek güzel olur, muvafıktır.

REİS — Kabul buyuruluyor mu efendim?

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Bendeniz sulhen kelimesine de muarızım, bu meselenin sulhen mi, yoksa başka bir suretle mi tesviye edileceği Hükûmete ait bir meseledir.

SALİH HULUSİ PAŞA — Bendeniz de onu arz ediyorum.

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Sulhen kelimesini kaldırarak «muvafık bir surette tesviye ile» demek kâfidir.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Pekâlâ olur.

REİS — Kabul buyuruluyor mu efendim? (Kabul sesleri).

SALİH HULUSİ PAŞA — Bohor Efendinin de bir mütalası var, kabul buyuruluyor mu?

REŞİT ÂKİF PAŞA — «Gayr-i kâfi görülmekle» tabiri vardır.

ABDURRAHMAN BEY — Gayr-i kâfi görülmekle tabiri muvafıktır.

ABDÜLHAK HÂMİT BEY — «Gayr-i kâfi görülmekle» yerine, «Gayr-i kâfi olmakla» denirse biraz daha farklıdır.

REİS — «Olmakla» demek tensip buyuruluyor mu efendim? («Pekâlâ» sesleri).

Müteâkıp fıkrayı okuyunuz.

«İnkışâf-ı iktisadî ve ticarîmizin temini ve emniyyet ve âsâyiş emr-i mühimminin takrirî için ittihaz ve tensip olunan teftiş sureti muvafık-ı hâl ve maslahattır».

MEHMET ŞÜKRÜ PAŞA — Burada, teftiş sureti deniyor. İttihaz edilen mukarrerat denilse daha muvafık olmaz mı? İrade-i Seniyyeyede muvafıktır.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Teftiş yerine, murakabe-ye tabi tutulması demek daha muvafık olmaz mı?

BOHOR EFENDİ — Teftiş ve murakabe usulünün ittihazi dense.

MEHMET ŞÜKRÜ PAŞA — Umur-u vilâyâtta teftiş ve murakabe usulünün ittihazi kâfidir efendim.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Encümen Hey'eti Umûmiyyenin nazar-ı tasvibine arz ediyor, ne tensip buyursanız kabul ederim.

!«İnkışaf-ı iktisadî ve ticarîmizin temini ve emniyet ve asayiş emr-i mühimminin takriri için umûr-u vilâyâtın teftiş ve murakabeye tabi tutulması hakkında ittihaz olunan karar, muvafık-ı hal ve maslahattır» suretindeki tadil teklifi okundu:

REİS — O halde bu teklif muvafık mıdır efendim? («Kabul» sesleri).

(Fıkranın bâdettâdil bâlâda munderic şekli tekrar okundu).

(«Muvafık» sesleri).

REİS — Kabul olundu.

Müteâkip fıkrayı okuyunuz.

İnşa ve işletme imtiyazı itâ olunan hutut-u hadiviyye ve limanların temin ve tevfir-i ticaret ve servete dahil ve nef'i küllisi musaddak olmakla beraber Şark'ta teşekkül edecek olan şebeke-i hutut-u hadiviyyenin merkez-i saltanata raptı zımında Ankara - Sivas hattının bir an evvel inşası hususundaki ehemmiyet müstagni-i arz ve beyandır.

SALİH HULUSİ PAŞA — Müsaade buyurulur mu efendim? Burada Şark'ta teşekkül edecek olan şebeke-i hutut-u hadidiyye denilip Şark'tan maksat ne olduğunu tasrih etmek lâzım gelir. Bir de şebeke-i hutut-u hadidiyye deniliyor. Vâkıa doğru bir şeydir, yukarıda hutut-u hadidiyye denildiği için tetâbu'u izafât bulunuyor, yalnız şebeke-i hadidiyye demek kifayet eder. Bu esasen Fransızcadan alınmış bir tabirdir. Fransızca da (rezo ferce, rezo dövua ferre) denilir. Binaenaleyh, ikinci bir defa daha tekrür etmemeli. Bir de, «Şark'ta teşekkül edecek olan» cümlesi yerine, Şarkî, Anadolu'da teşekkül e.» denilmelidir.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Şark'ta sözü kalkarsa kâfidir efendim.

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA — Yalnız şebeke-i hadidiyye dense kâfidir.

Teklif edilen suret:

«İnşa ve işletme imtiyazı itâ olunan hutut-u hadiyye ve limanların temin ve tevfir-i ticaret ve servete

dahil ve nef'i küllisi musaddak olmakla beraber, Şarkî Anadolu'da teşekkül edecek olan şebeke-i hadidiyyenin Merkezi Saltanata raptı zımında Ankara - Sivas hattının bir an evvel inşası hususundaki ehemmiyet müstagni-i arz ve beyandır».

(«Pekâlâ, kabul» sesleri).

REİS — Kabul olundu.

Müteâkip fıkrayı okuyunuz.

Sulh ve müsâlemetin ancak kuvvet ile istihsâl ve idame olunabilmesine ve Devlet-i Âliyyenin vaz'ı coğrafisi icabınca, bir donanmaya malikiyyeti lüzumu harb-i âhirin netice-i müellimesiyle dahi sâbit bulunmasına mebni, Kuvvâ-yı berriyyece, tazmin-i zayıat ile tey'idi miknete ve bahren istitaât dahilinde tezyid-i kuvvete hasr-ü gayret, bir mesele-i hayatiyye hükmünde olmakla, Millet-i Necibe-i Osmanîyyenin bu bâptaki irşadât-ı Mülûkanelerine tebaiyyet edeceği ümmid-i vâsıkındayız.

SALİH HULUSİ PAŞA — Müsaade buyurulur mu? Burada, «bir mesele-i hayatiyye hükmünde olmakla» deniliyor ve irşadât-ı mülûkânedende bahsediliyor. Böyle olduğu halde cümlede yalnız tebaiyyet kelimesi zayıf kalıyor. Hiç olmazsa kemâl-i şevk ve hamîyyetle tebaiyyet edeceği ümmid-i vâsıkındayız suretinde yazsak daha muvafık olur.

NURİ BEY — Donanmaya da denilse. Yani bir (de) ilâve olursa muvafık olmaz mı efendim? Kuvve-i Berriyye ile beraber, kuvvetli bir donanmaya da ihtiyâç vardır. («Kabul» sesleri).

REİS — Bâdettâdil husule gelen fıkrayı okutuyorum.

Sulh ve müsâlemetin ancak kuvvet ile istihsâl ve idame olunabilmesine ve Devlet-i Âliyyenin vaz'ı coğrafisi icabınca bir donanmaya malikiyyeti lüzumu, harb-i âhirin netice-i müellimesiyle dahi sâbit bulunmasına mebni, kuvvâ-yı berriyyece tazmin-i zayıat ile tey'idi miknete ve bahren istitaât dahilinde tezyidi kuvvete hasr-ı gayret bir mesele-i hayatiyye hükmünde olmakla, Millet-i Necibe-i Osmanîyyenin bu bâptaki irşadât-ı mülûkânelerine kemâl-i şevk ve hamîyyetle tebaiyyet edeceği ümmid-i vâsıkındayız.

REİS — Bir mütalaa var mı efendim? («Hayır, muvafıktır» sesleri). Kabul olundu.

Şubat-ı fenniyye ve idariyenin islahı zımında, mütehassisein-n ecnebiyyenin celbi hakkındaki İrade-i Seniyyeleri, işbu emniyyenin dahi temin-i husulüne kâfil olacağına şüphe edilemez. İki sene devam eden muharebâtın icabettiği masarifin kapatılması için ihtiyar edilen Düyûn-u gayr-i muntazamanın edası mak-

sadı ile aktedilen istikrazı Meclis-i Âyan bir muvaffakiyyet ve Bütçenin muvazenesini ihlâl edecek ahvâlden içtihad edilmesi emrindeki irade-i mülûkânelerini aynı hikmet telakki eder.

Devletin şimdiye kadar mahrum olduğu bazı menâbi-i vâridattan istifade için, düveli muazzama ile girişilmiş olan müzakerâtın hüsn-ü neticeye iktiran edeceği ve bu suretle tahassul eden itilâfların, gelecek seneden itibaren bir taraftan Bütçemizi tevzin ve diğer taraftan düvel-i münşarünileyhim ile münasebât-ı siyasiye ve iktisadiyyemizi takviye ve tahkim ve Memleketimizin sulh ve sükûn dairesinde terakki ve inbisat-ı iktisadisini temine medâd olacağı hakkındaki ümid-i Şâhânelerinin bitevfikini teâlâ az zamanda hayyiz-ârâ'yı husûl olmasını temenni eyleriz. (Kabul sesleri).

REİS — Kabul olundu.

Düvel-i muazzama-i mütehâbbe ile münasebât-ı siyasiyyemizin kemâkân samini ve mütekabilen ibraz olunan me'ser-i itilâfiye ile daha ziyade inbisat ve inkişafa müsait bulunduğuna dair olan Tebşirât-ı Seniyyeleri Devletimizin siyaset-i hâzara-i hariciyyesinin emniyyetine ait delâil-i meşkûredendir.

GABRIYEL NORADONKIYAN EFENDİ — Müsâade buyrulur mu efendim? Vâkıa burada düvel-i muazzamadan bahsediliyorsa da düvel-i sairenin hariçte bırakılması muvafık olur mu?

REŞİT ÂKİF PAŞA — Aşağıdaki cümlede onlardan da bahsolunuyor.

GABRIYEL NORADONKIYAN EFENDİ — Bahis var mı efendim?

REŞİT ÂKİF PAŞA — Var efendim. (Kabul sesleri).

REİS — Kabul olundu.

Hâl-i harbin hitamı cihetiyle, komşu hükümetlerle iade-i münasebat edilmiş olması ve İran hududunun tahdidi ile ihtilâfâtın bertaraf kılınmış bulunması, devre-i sükûn ve âsâyişin hulûlünü irae eylediğinden, zâyîâtımızın telâfisi için kemal-i azm ve metanetle çalışmaya lüzum-u kavî vardır.

SALİH HULUSİ PAŞA — Temdidine iptidâr denilmelidir. Nutk-u İftitahide de aynı suretle zikredilmektedir.

REİS — Nutk-u Hümayûnda nasıldır?

SALİH HULUSİ PAŞA — Şöyledir efendim: (Devletimizle İran Devleti beyninde mevcut hudut ihtilâfâtının fasl-u tesviyesi için teşekkül eden muhtelit komisyon, vazifesini hitama erdirmiş ve arazi üzerinde tatbikat-ı tahdidiye icra edilmek üzere bulunmuştur).

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA — Pek güzel efendim. SALİH HULUSİ PAŞA — Tahdîd-i hududun, arazi üzerinde tatbikatı kaldı.

REİS — Esas, yani ihtilâfat herhalde bitmiştir.

SALİH HULUSİ PAŞA — Tabîi, ihtilâfât bitmiştir, yalnız tatbikat kalmıştır.

Nutk-u İftitahiden ayrılmayız efendim.

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Zâten burada ihtilâfâtın bertaraf edildiği söylenip, tahdît edildi, denmiyor.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Tahdidine mübâderetle desek?

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — İran hududu, ihtilâfâtın bertaraf edildiği desek olur. Zaten, Nutk-u Hümayûnda da, hudut ihtilâfâtının deniliyor. («Kabul» sesleri).

REİS — Ba'det-tâdil husule gelen fıkrayı okutuyorum.

Hâl-i harbin hitamı cihetiyle, komşu hükümetlerle iade-i münasebat edilmiş olması ve İran hudut ihtilâfâtının bertaraf kılınmış bulunması, devre-i sükûn ve asâyişin hulûlünü irae eylediğinden, zâyîâtımızın telâfisi için kemal-i azm ve metanetle çalışmaya lüzum-u kavî vardır. (Kabul sesleri).

REİS — Kabul olundu.

Kanun-u Esâsinin tevazün-ü kuvâ esasına nazaran, mülga Meclis-i Mebûsânca tâdil edilip, Hey'et-i Acizânemize mevdu olan mevaddının Encümen-i Mahsusunca tetkikine mübaşeret ve müsaraat edilmiş olduğu gibi, peyder pey tevdi olunacak levâih-i kanuniyenin menâfi-i mülk ve müllete muvafık surette tetkik ve temşiyetine bez-i gayret ve Hükümetin, Memleketi müstaid olduğu terakkiyâta isâl emrinde vâki olacak icrâat ve mesaisine müzaheret edeceğini arz ile Meclis-i Acizânemiz, Zât-ı Hilâfetsimât-ı Şehriyâriyle Milleti Necibe-i Osmaniyye için Cenab-ı Hak'tan mes'udiyet ve muvaffakiyyet temenni eder.

NURİ BEY — Hey'et-i Umûmiyeden tasdik olduğunu imâ etsek olmaz mı?

AZARYAN EFENDİ — Bitmiş diye yazsak olur.

MEHMET ŞÜKRÜ PAŞA — Tetkike mübaşeret denilirse maksat hâsıl olur.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Evet, daha iyi.

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Hey'et-i Acizânemizce tetkik ve tasdik kılınmıştır desek muvafık olur, çünkü buradan çıkmıştır.

SALİH HULUSİ PAŞA — Yalnız bir nokta var efendim; mülga Meclis-i Mebûsân deniliyor. Sâbık demek lâzım gelir.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Mülga kelimesine hacet yok, kaldıralım.

REİS — Mülga tâbiri kalkıp yerine hiçbir şey konmuyor.

REŞİT ÂKİF PAŞA — Hey'et-i Acizânemize mevdu olan mevadd, tetkik ve tasdik edilmiş olduğu gibi, dense kâfidir. («Kabul» sesleri).

ARİSTİDİ PAŞA — Müsaade buyurulur mu?

Mavroyini Beyefendi, tahriren bir temennide bulunmuş idi. Orada bazı mahallerde emn ve asayişin muhtel bulunduğu surette, bir fıkra var idi. Onun hakkında bir karar verilmedi. Bu ahvalin nerede olduğu soruldu. Bu gizli şey değildir; her gün gazeteler bunları yazıyor, bunun için şikâyetler de tevalî ediyor. Umûmun matlubu, Mülkün her tarafında emn ve asayişin takrîridir. Mademki, bu ahval de vâkidir; adem-i tekerrürü için Hükûmete emr-ü ferman buyurulmasını temenni yolunda Ariza-i Cevabiyeye bir fıkra ilâve edilirse, münasip olur zannederim.

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Hükûmete bu yolda tebliğatta bulunabilmek için Paşa Hazretlerinin bir takrir vermesi icap eder. Takrir, Encümene havale olunur, Hey'etçe bir karar verilir; o vakit, Hükûmete ihbar-ı keyfiyyet olunur. («Pek doğru» sesleri).

BOHOR EFENDİ — Usûlümüze de muvafıktır.

ARİSTİDİ PAŞA — Paşa Hazretlerinin buyurdukları pek doğrudur. Ancak, Ariza-i Cevabiyede inkişaf-ı iktisadi ve ticarîmizin temini ve emniyet ve asayiş emr-i mühimminin takriri için deniliyor. Meşhûd olan bu ahvalin izâlesi hususunu temenni suretinde bir fıkra ilâve edecek olursa, vatanımıza hizmet etmiş oluruz, itikadında bulunuyorum.

REİS — Bizce tahakkuk etmiş bir şey yoktur zannederim. Gazetelerin yazdıklarına istinâden Arizâ-i Cevabiyeye o yolda bir fıkra derci münasip olmaz.

ARİSTİDİ PAŞA — Zannederim ki, Hükûmetimizde de müteaddit vesikalar vardır.

REİS — Bir takrir lütfedersiniz de ona göre hareket ederiz.

Hey'et-i umûmiyesi hakkında söylenecek birşey var mı? («Hayır» sesleri).

Şimdi bunun için bir hey'et intihâbına lüzum var mı?

AZARYAN EFENDİ — Usûlü vardır.

REİS — Meclis, müctemî olduğu vakit, Meclis intihâb ediyor.

AZARYAN EFENDİ — Hayır efendim, son zamanlarda bir usûl ittihâz olundu idi, onu bir kaide hükümüne koyduk ve hatır-ı âcizânemde kaldığına göre, Ariza-i Cevabiyeyi takdime Divan-ı Riyâset memur oldu.

RIZA PAŞA (Topçu Feriki) — Meclis-i Mebûsânda da Divan-ı Riyâset takdim ediyor. Geçen sene de Divan-ı Riyâset takdim etmiş idi.

REİS — Tensip buyurulursa, Divan-ı Riyâset takdim etsin. («Muvafık» sesleri).

Ruznâme tanzimi için bir şeyimiz yok.

SALİH HULUSİ PAŞA — Ne zaman iş gelirse biz de hazırız.

REİS — Ne zaman Hükûmet, her iki tarafa da iş verirse, vakit izâa etmiş olmayız.

Şimdilik Meclis hitam buldu.

Hitam-ı İçtima

Saat : —